

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

П. І. Білоусенко, Л. П. Бойко, О. В. Меркулова

КУРСОВА ТА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Методичні рекомендації для здобувачів
ступенів вищої освіти бакалавра і магістра
освітньо-професійних програм “Середня освіта (Українська мова і
література)”, “Українська мова та література”

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 4 від 26.11.2019

Запоріжжя
2019

УДК : 811.161.2 (075.8)

Б 613

Білоусенко П. І., Бойко Л. П., Меркулова О. В. Курсова та кваліфікаційна робота: методичні рекомендації для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра освітньо-професійних програм “Середня освіта (Українська мова і література)”, “Українська мова та література”. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 109 с.

У виданні викладені поради щодо методики підготовки та написання курсової та кваліфікаційної роботи магістра з української мови. Окреслюються основні етапи роботи – вибір теми дослідження, обґрунтування актуальності, визначення об’єкта і предмета, формулювання мети й завдань, збір і систематизація фактичного матеріалу, опрацювання наукової літератури. Подаються вимоги до оформлення цих робіт і зразки титульної сторінки, змісту, реферату, вступу і висновків, бібліографічного опису в списку джерел. Також докладно пояснюються технічні особливості оформлення тексту роботи й супровідної до неї документації.

Рецензент:

І. Л. Мацегора, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов’янської філології ЗНУ

Відповідальний за випуск:

Р. О. Христіанінова, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови ЗНУ

ПЕРЕДМОВА

Важливим складником професійної підготовки майбутніх словесників є науково-дослідна робота. Вона, з одного боку, дає змогу студентові реалізувати на практиці знання та навички, набуті під час вивчення мовознавчих дисциплін, з іншого – зорієнтована на власний науковий пошук студента. До науково-дослідних робіт належать курсова та кваліфікаційна робота магістра.

Першою серйозною науковою розвідкою студента є *курслова робота*, написання якої передбачене навчальним планом уже на другому курсі. Саме вона допомагає студентові систематизувати здобуті теоретичні знання з вивченого розділу чи курсу сучасної української літературної мови, історії української літературної мови, діалектології, стилістики, оволодіти первинними навичками проведення сучасних наукових досліджень. Уже на цьому етапі виявляється здатність студента самостійно осмислити проблему, уміння вести бібліографічний пошук, аналізувати мовний матеріал.

Підсумковою науково-дослідницькою роботою студента, що має комплексний характер, є *кваліфікаційна робота*.

Основне завдання автора *кваліфікаційної роботи магістра* – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і виконувати конкретні завдання. Вона має бути самостійним, оригінальним з погляду розвитку сучасної мовознавчої науки дослідженням, відзначатися високим ступенем наукової новизни, обґрунтованості й достовірності досягнутих результатів. Магістрант мусить добре знати стан розробки досліджуваної проблеми, критично оцінювати досягнення інших учених, самостійно робити вагомі, достатньою мірою аргументовані висновки, переконливо вести дискусії з іншими авторами, володіти методами і прийомами наукового дослідження. Кваліфікаційна робота магістра повинна бути виконана на порівняно значному й доброякісному фактичному матеріалі. Основою захисту тут є принципово новий матеріал, що включає опис нових фактів, явищ і закономірностей.

Мета цього видання – у популярній формі ознайомити студентів із методикою підготовки й написання наукових робіт з проблем українського мовознавства різного рівня, починаючи від курсової роботи й закінчуючи кваліфікаційною роботою магістра. У ньому містяться поради щодо вибору теми, обґрунтування актуальності роботи, формулювання мети й завдань, структурування наукового дослідження, збирання й опису фактичного матеріалу, опрацювання наукової літератури.

У виданні подаються також вимоги щодо літературного й технічного оформлення студентської наукової роботи.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ

Наукова робота виконується для того, щоб у кінцевому підсумку в обраній галузі здобути нові знання. З самого початку наголошуємо ще раз: *здобути нові знання!* Тому застерігаємо від помилкового уявлення про курсову та кваліфікаційну роботу магістра як про твір компілятивний, зітканий з чужих думок, який базується на результатах досліджень інших мовознавців, викладених у відомих чи маловідомих працях. Безсумнівно, будь-якому дослідникові, а тим більше молодому, важко здобути абсолютно нові знання, оскільки майже в кожній галузі науки працювало не одне покоління вчених і кожне покоління щось додавало до знань, набутих попередниками. Тому лінгвісти, як правило, розширюють, доповнюють, уточнюють, конкретизують *відомі дані* або поширюють відомі результати на *нові системи й підсистеми* мови. Наприклад, відкриття в ХІХ ст. *фонем* (= звукового типу мови) зумовило обґрунтування новими поколіннями мовознавців *морфем*, *морфонем*, *субморфем*, *фразем*, *синтаксем* тощо. Нерідко трапляється й таке, що старі знання замінюються новими. Наприклад, у східнослов'янському мовознавстві тривалий час вважали, що суфікс *-ість* (< *-ость*) запозичено з мови старослов'янської. Згадану точку зору в 1927 році обґрунтував російський академік С. Обнорський. Твердження про запозичений характер суфікса переходило з підручника в підручник, аж поки наприкінці 50-х – на початку 60-х років росіянин М. Шанський, білорус М. Павленко, українець І. Ковалик (*кожен на матеріалі рідної мови!*) беззаперечно довели автохтонність згаданого форманта, який вельми поширений у східнослов'янських мовах. Ця обґрунтована думка зараз ні в кого не викликає заперечення, і можна стверджувати, що відбулася заміна одних знань іншими.

Нагадаємо, що дослідження студента-другокурсника, як і випускника, – це форма поглибленого навчання й наукової підготовки майбутнього фахівця-філолога. У процесі виконання наукової роботи студент розширює знання шляхом поглибленого вивчення однієї з тем курсу сучасної української літературної мови, історії української літературної мови, української діалектології, стилістики сучасної української літературної мови, набуває навичок самостійного ведення наукової роботи.

Науково-дослідницький твір другокурсника, зрозуміло, відрізнятиметься від кваліфікаційної роботи магістра. Проте за будь-яких умов до студентського наукового дослідження висувається ряд вимог. Автор як курсової, так і кваліфікаційної роботи магістра повинен виявити добру обізнаність із доступною літературою з проблеми, уміння її аналізувати, робити зіставлення й висновки. Робота має базуватися на самостійно дібраному мовному матеріалі, підкріпленому відомими науковими положеннями, або по-новому інтерпретованому. Незалежно від того, над яким видом наукової роботи працює студент, він мусить навчитися чітко визначати мету й завдання роботи, відповідно до цього систематизувати й аналізувати матеріал, уміти узагальнювати результати пошуків, обґрунтовано формулювати висновки.

Виклад матеріалу повинен будуватися на засадах логічної послідовності й безперервності. Наступна думка має витікати з попередньої, а остання готувати майбутню. **Неприпустимим є нанизування прикладів без їх аналізу.**

Робота має бути написана грамотно, з дотриманням усіх норм наукового стилю української літературної мови, добре вчитана, бездоганно оформлена.

Текст наукової роботи не повинен містити риторичних запитань, вигуків, розмовних конструкцій на зразок “між іншим”, “принагідно зауважимо”, “хочеться додати до сказаного” тощо. Не допускається виклад матеріалу від першої особи: “Я спостерігав”, “Я вважаю”, “Мені здається”, “На мою думку”. Необхідно також уникати переповідного стилю мовлення на кшталт: **“Серед аналізованих конструкцій антонімію не простежуємо, тому визначимо синонімічні зв’язки, що виникають між ними, та зупинимося на аналізі явищ омонімії морфем”.**

Науково-дослідницька робота студента не повинна містити загальновідомої банальної інформації.

Підготовка наукового дослідження передбачає такі найголовніші етапи:

- ✓ вибір теми;
  - ✓ з’ясування об’єкта й предмета;
  - ✓ визначення мети й завдань дослідження;
  - ✓ бібліографічний пошук і вивчення літератури з проблеми;
  - ✓ збирання мовного матеріалу, його систематизація;
  - ✓ складання плану роботи;
  - ✓ написання тексту;
  - ✓ літературне й технічне оформлення роботи.
- Після цього здійснюється її рецензування та захист.

ВИБІР ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вибір теми дослідження – перший і дуже відповідальний крок у науковій роботі. В українській мові є достатньо вивчені ділянки, де молодому дослідникові з погляду сучасних теоретичних уявлень про мову важко знайти предмет і об'єкт для дослідження. Отже, дослідникам-початківцям необхідні знання про... **незнання**, тобто про те, що на сьогодні в науці про мову ще не зроблено, а потреба в цьому є. Зважте на те, що **знання про незнання** – це дуже цінні знання, їх людина здобуває, тривалий час працюючи в обраній галузі лінгвістичних досліджень. Не всі студенти, на жаль, мають такі знання, тому тематику курсових та кваліфікаційної роботи магістра готують викладачі кафедри. В окремих випадках студент може запропонувати власну тему. Це буває тоді, коли він уже в школі працював у певній ділянці українського мовознавства, готував дослідження на МАН і має “свою тему”. Студент, який береться за виконання курсової (кваліфікаційної) роботи, повинен критично оцінити рівень своїх знань і філологічних навичок, з'ясувати коло найближчих інтересів. У науковій роботі дуже важливо, щоб тема дослідження відповідала нахилам студента, подобалася йому, викликала інтерес. Вибір теми має бути вмотивованим. Для цього треба мати хоча б приблизні уявлення про неї. Зазвичай студенти намагаються взяти широку тему й боятися вузьких, бо на перший погляд їм здається, що тут немає про що писати. Це дуже часто не так! Навпаки, роботи на широкі теми, де нібито відразу зрозуміло, у якому ракурсі вести пошук, часто бувають поверховими, несамостійними. Натомість вузька тема опрацьовується глибше, детальніше. Отже, перед вибором теми проконсультуйтеся з науковим керівником, окресліть можливі напрямки дослідження. Але за будь-яких умов слід обґрунтовувати напрямок дослідження, його джерельну базу.

Прагніть обрати таку тему і так виконати роботу, щоб її могли використати інші мовознавці, щоб ваше дослідження, образно кажучи, слугувало цеглинкою в спільній побудові великої споруди знань про мову. При цій нагоді хочеться згадати невелику статтю відомого українського мовознавця С. П. Бевзенка “Словотвір українських прізвищ Чернігівщини в XVII ст.”, написану ним у 1974 році. Цю розвідку часто цитують українські, польські, чеські лінгвісти, і то не лише з поваги до вченого, а тому, що на його спостереження, аналіз, підрахунки покладаються, їх використовують у побудові власних концепцій дослідники історії словотвірних систем українського іменника, прикметника, дослідники історії українських власних назв.

Науковцеві-початківцю, приміром, важко сказати щось нове про словотвірну систему сучасної української мови загалом. Однак процеси словотворення в окремих галузях науки, техніки, медицини, культури, спорту, тобто в певних тематичних групах лексики ще й на сьогодні залишаються малодослідженими; є вагома потреба вивчення словотвірних неологізмів у мовних системах окремих письменників, словотвірних тенденцій в усному мовленні різних верств і соціальних груп населення тощо. І результати цих студій справді можна використовувати в ширших, узагальнювальних працях. Але за тієї умови, коли ваше дослідження буде відоме науковій громадськості, тобто буде опублікованим.

Необхідно зважати й на те, що успішне виконання роботи часто диктується можливостями університетської чи іншої доступної бібліотеки.

Не забувайте, що мовознавчі дослідження студента – це ваші перші кроки в науці, де ви ознайомлюєтеся з методикою, технікою наукової праці. Не все зразу вдається, тож не розчаруйтеся, якщо ґрунтовний аналіз вашої першої розвідки зазнає критики, а порадійте цьому: не помиляється той, хто нічого не робить, а зауваження розкриють шляхи поліпшення вашої праці.

КОМПОЗИЦІЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

Якість наукової роботи залежить не лише від вдалого добору необхідних матеріалів, а й від умілого використання їх, чіткої організації, систематичності й послідовності викладу, правильного оформлення наукового апарату. Тому важливим етапом у підготовці наукової роботи є складання її плану, продумування композиції.

У плані повинні відображатися основні структурні частини роботи, кожна з яких має свої цілі та зміст.

Незалежно від обраної теми, у практиці виконання студентських наукових робіт склалися певні вимоги щодо наявності в них обов'язкових елементів. Після титульної сторінки (зразок див. у Додатку А) розміщується **завдання** на кваліфікаційну роботу магістра (див. Додаток Б). Далі подається **реферат** кваліфікаційної роботи магістра (*до курсової роботи завдання і реферат не подаються*), що містить короткі відомості про роботу загалом. У рефераті мають бути дані про обсяг праці, кількість ілюстрацій, таблиць, кількість джерел згідно зі списком використаних джерел, додатків, відображені всі структурні елементи вступу (об'єкт дослідження, мета і завдання, методи дослідження, наукова новизна і сфера застосування), а також перелік ключових слів.

Ключові слова – це основні поняття, терміни, що характеризують суть роботи, їх перелік може включати від 5 до 10 слів (словосполучень), надрукованих великими літерами в називному відмінку в алфавітному порядку в рядок через коми. Обсяг реферату має становити не більше однієї сторінки (зразок див. у Додатку В). Після українськомовного варіанта подається текст англійською мовою, який повторює всі складники реферату українською мовою. Обсяг реферату англійською мовою має становити одну сторінку (зразок див. у Додатку В).

Наступним іде **зміст** (див. Додаток Ж). Він відображає структуру роботи: *вступ, розділи основної частини, висновки, список використаних джерел, список використаної літератури (бібліографічний список)*. За необхідності подається *перелік умовних скорочень (перед вступом), список скорочень використаних джерел (після висновків перед бібліографією), додатки (схеми, таблиці, графіки, словопоказчики, словники тощо)*.

У **Вступі** обґрунтовують актуальність обраної теми, формулюють мету й завдання роботи, визначають об'єкт і предмет дослідження, вказують на метод (методи) і прийоми дослідження, окреслюють новизну, значення здобутих результатів, наводять дані про апробацію (якщо вони мають місце).

У вступі також вказують на джерела, звідки дібрані мовні факти. За потреби дається загальна характеристика цих джерел.

Якщо в роботі не будуть розглядатися деякі аспекти обраної теми, про це також зазначається у вступі.

Обов'язковим елементом вступу має бути розкриття стану вивчення обраної теми (0,5-1,5 сторінки), а тому **огляд наукової літератури** у вітчизняній (зарубіжній) лінгвістиці повинен засвідчити ґрунтовне ознайомлення дослідника з проблематикою дослідження, уміння критично осмислювати надбання попередників у цій царині, виокремлювати суттєве, визначати головне для подальших досліджень.

І лише після огляду наукової літератури формулюється актуальність обраної теми.

Основна частина наукової роботи складається з окремих розділів, підрозділів, між якими має бути тісний зв'язок.

**Кожний розділ починають
із нової сторінки.
Підрозділи на нову сторінку
не переносяться.**

У першому розділі, як правило, розкривається історія питання, визначається поняттєвий апарат дослідження (*термінологія, якою оперуватиме дослідник*). Це своєрідний реферативний виклад наукових здобутків у тій чи тій галузі, проте він не зводиться лише до переказування думок учених, виконавець курсової (кваліфікаційної) роботи має зіставляти різні погляди, заперечувати чи стверджувати їх і **обов'язково окреслити коло нерозв'язаних питань**, розкрити теоретичні передумови вивчення проблеми. **Неприпустимим є анування праць за темою роботи без викладу власної позиції дослідника.** Якщо автор наукової праці не погоджується з позиціями попередників, то треба не тільки відхиляти їх, а й давати обґрунтовані докази неправильності підходів, і навпаки, якщо він поділяє думку когось із мовознавців, приєднується до неї, йому необхідно це також аргументувати.

Ініціали вчених-дослідників у тексті роботи, як правило, ставляться перед прізвищем (*С. П. Бевзенко, а не Бевзенко С. П., як це прийнято в списках використаних джерел*).

Ініціальні скорочення мають бути уніфіковані по всьому тексту роботи:
або скрізь **С. Бевзенко**, або скрізь **С. П. Бевзенко**.
Але це НЕ поширюється на оформлення списку літератури.

Інші розділи присвячені описові фактичного матеріалу. Усі положення, висунуті в роботі, мусять бути добре аргументовані, тобто підкріплені достатньою кількістю мовних фактів із залученням переконливих думок інших авторів. **У кінці кожного розділу формулюють короткі висновки**, щоб вивільнити загальні висновки від зайвих подробиць.

У прикінцевій частині наукової роботи подаються *стислі висновки*, які можуть бути сформульовані тезово. **Вони мають відображати найважливіші результати студентського дослідження і відповідати поставленим завданням.**

Завершується текст роботи *бібліографічним описом* використаної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

необхідно розміщувати в **АЛФАВІТНОМУ ПОРЯДКУ** прізвищ перших авторів або заголовків праць.

Кожне джерело нумерується арабськими цифрами.

Якщо використано дві та більше роботи одного автора, то вони подаються в хронологічній послідовності їх публікацій.

Описи джерел у “Списку використаних джерел” повинні бути повними і точними з дотриманням вимог державного стандарту.

Зразки бібліографічних описів наведені в *Додатку 3*.

Орієнтовна кількість використаних наукових праць:

курсова робота – **15-20**;

кваліфікаційна робота магістра – **50-70**.

Ілюстративний матеріал можна подавати у вигляді додатків. Це можуть бути словники, словопоказчики, таблиці, схеми, графіки. Усі додатки повинні нумеруватися та мати назви, що відповідають їхньому змісту. Нумерація аркушів з додатками продовжує загальну нумерацію сторінок основного тексту роботи.

У самому кінці роботи окремо вкладаються **декларація академічної доброчесності** (бланк – у Додатку М) та **скріншоти перевірки роботи антиплагіатною програмою**

ОБСЯГ

урсової роботи має бути

в межах **25-30** сторінок комп'ютерного набору;

кваліфікаційної роботи магістра – **60-70** сторінок

БЕЗ УРАХУВАННЯ ДОДАТКІВ

І СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ РОБОТИ

Будь-яка робота починається з обґрунтування її *актуальності*. Тут варто не випускати з поля зору кілька моментів. Найперше вашу роботу слід ув'язати із загальним ходом лінгвістичних досліджень. Мовознавці зазвичай тут говорять про те, що йде розбудова відповідної галузі мовознавства: *розгорнулася широка робота, набуває першочергового значення, помітно (значно) зріс (посилився, поживавився) інтерес (увага), спостерігається поживавлення (повороту) інтересу, значну увагу приділяють, особливу увагу привертають, все ширше розвивається вчення, послідовно обстоюється ідея, характеризується посиленою увагою, однією з найважливіших проблем є* тощо. Зрозуміла річ, про це ви зможете написати, коли опрацюєте відповідну фахову літературу.

Далі, як правило, йдеться про те, що назріли умови для виконання вашого дослідження, що ці умови підготовлені попереднім розвитком лінгвістичної думки. Тут коротко перераховують основні здобутки вітчизняного (а при потребі – й зарубіжного) мовознавства в обраній галузі, *називаючи при цьому прізвища відомих лінгвістів в алфавітному або хронологічному порядку*. Нерідко в цій частині дається коротка, але влучна характеристика окремих вагомих праць, які є значним здобутком лінгвістичної науки, відкрили перспективи розвитку певної галузі мовознавства.

Після цього із загальної проблематики тієї галузі мовознавства, про яку йде мова, виокремлюється ваша проблема і говориться про те, **що** тут ще не зроблено. Ця частина тексту, як правило, подається з нового абзаца й розпочинається словами **але, однак, проте, разом із тим** тощо, бо зміст цієї частини деякою мірою протиставляється сказаному вище – після певної кількості слів майже обов'язково йтиме заперечна частка (префікс) **не (не-)** (назвемо цю частину *заперечною*): *до цього часу (поки що) не була (не стала) предметом (спеціального, монографічного) дослідження (ще не досліджена), немає спеціальних (узагальнювальних) праць, певне коло питань ще не (досі не було, не знайшло) належного висвітлення, залишається низка нерозв'язаних питань, досі немає синтезуючої (узагальнювальної) праці, немає єдиного погляду, ряд питань залишаються невивченими (нерозробленими), недостатній рівень опрацювання проблеми, характеризується неоднозначністю науково-лінгвістичної інтерпретації* і под.

Зважте, що протиставлення цієї частини тексту попередній може (але значно рідше) передаватися й без заперечної частки **не**: *(однак, проте, але) висвітлена фрагментарно; є однією з найменш досліджених; увагу вчених привертали лише окремі часткові питання; присвячені лише окремі статті; є лише принагідні зауваження; вимагає системного опису; ряд нових положень вимагає подальшого розвитку (уточнення, перевірки); вивчалися лише окремі питання; залишалися поза увагою; багато питань залишаються дискусійними; потребує глибокого й детального розгляду; назріла потреба виділити й описати; відкритою залишається проблема; залишається важливим об'єктом наукового вивчення; вимагає всебічного вивчення; на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти розгляду* тощо. Утім ця частина тексту (назвемо її *видільною*, бо тут

виокремлюється проблематика вашого дослідження) може передувати *заперечній* частині або стояти після неї.

У багатьох роботах обґрунтування на цьому не завершується, після згаданих компонентів часто коротко інформують про важливість очікуваних результатів для розвитку науки: *дослідження (вивчення) дасть можливість (відкриє можливості) виявити особливості (закономірності, провідні тенденції); розкрити й поглибити уявлення; дасть ґрунт для узагальнень (вироблення послідовної теорії); допоможе розкрити сутність; сприятиме розкриттю природи; дозволить з'ясувати глибинні процеси; дасть додатковий матеріал; дозволить з достатньою достовірністю вивчити; сприятиме збагаченню лінгвістичної теорії (лексикографічної практики); дасть змогу виявити* тощо. Зверніть увагу на те, що опорні дієслова тут стоять, як правило, у майбутньому часі. Не слід захоплюватися детальною розповіддю про перспективи чи значення вашої роботи, не забувайте, що вам ще належить сформулювати її мету й завдання, вказати на теоретичне й практичне значення досягнутих результатів.

Ось, *наприклад*, як обґрунтувала актуальність дослідження **“Вербалізація концепту “зовнішність людини” в художньому мовленні ХХ – початку ХХІ ст.”** Т. Ліщук:

Лексико-семантична система української мови ХХ – початку ХХІ ст. постійно змінюється під впливом соціально-економічних, політичних, науково-технічних, культурних та інших чинників. Тому закономірним є зацікавлення сучасної лінгвістики проблемами зв'язку мови й мовної особистості, культури і духовного життя етносу, що сприяє розвитку антропоцентричного аспекту досліджень. Одне з його завдань полягає в поглибленому вивченні мовної та концептуальної картин світу, які, постаючи результатом мисленнєвої діяльності суспільства, формуються на основі системи ключових концептів як фрагментів концептосфери конкретної мови.

В україністиці концептуальний аналіз різних фрагментів мовної картини світу був об'єктом вивчення А. Д. Белової, С. Я. Єрмоленко, В. В. Жайворонка, В. С. Калашника, В. В. Калько, Ю. О. Карпенка, В. І. Кононенка, Л. А. Лисиченко, А. К. Мойсеєнка, В. В. Німчука, О. О. Селіванової, М. В. Скаб, Н. І. Сукаленко та ін., які досліджували концепти, пов'язані з культурною спадщиною народу, що найбільш точно відображали специфіку його ментальності. Водночас у дискурсі кожної культури основоположним поняттям є людина, проблема, проблема вербалізації концептосфери якої належить до актуальних напрямів сучасних лінгвістичних студій. Зокрема, дослідники акцентували увагу на її портретній характеристиці з виокремленням обличчя, очей, брів, губ, посмішки, волосся тощо (М. Ю. Бабенко, О. О. Бірюкова, М. Ф. Братусь, Т. В. Валюкевич, І. Л. Гоцинець, І. Б. Іванова, О. В. Коротун, І. Ю. Підгородецька, Л. В. Строченко, Т. В. Ткаченко, С. В. Форманова, О. В. Шкуран та ін.), на супутніх ознаках зовнішності, зокрема на одязі та взутті (Г. І. Гримашевич, Н. Б. Клименко, Т. В. Ковальова, Г. П. Раєвська, Г. В. Хмара), а також на внутрішньому стані людини (Л. В. Водяна, В. А. Капась, В. В. Красавіна, А. В. Малиновська).

Незважаючи на наявність робіт, присвячених портретній характеристиці людини та описові її внутрішнього світу, комплексного аналізу концепту “зовнішність людини” на матеріалі творів української літератури досі немає.

З огляду на це, посилена увага сучасних філологічних студій до антропоцентризму, що сприяє вивченню та характеристиці номінативного простору людини конкретної історичної епохи, її внутрішнього світу й особливостей зовнішності, необхідність цілісного підходу до проблеми репрезентації концепту “зовнішність людини” в українській мовній та концептуальній картині світу зумовили **актуальність** теми дисертаційної праці.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ Й ЗАВДАНЬ

Після обґрунтування актуальності наукової роботи звичайно формулюють її мету й завдання. Молоді науковці часто не розрізняють цих речей. Аби запобігти можливим помилкам, спробуємо пояснити, що це таке.

Мета роботи – це **сукупний** кінцевий її результат, це те, чого ми хочемо досягти. Але мета досягається **поетапним** виконанням певних **завдань**. Слід підкреслити, що завдання в процесі їх виконання можуть розширюватися, уточнюватися. У наукових творах кожна думка формулюється дуже скрупульозно, щоб вона звучала однозначно й точно.

У науковій лінгвістичній роботі є своя специфіка у формулюванні мети й завдань. Ключовими словами у формулюванні мети виступають або дієслова в неозначеній формі (**описати, здійснити, розкрити** і т.ін.), або відповідні віддієслівні іменники (**опис, аналіз**).

Формулюючи **мету роботи**, не варто вживати іменники “дослідження...”, “вивчення...”, тому що ці слова вказують не на саму мету, а на засіб її здійснення.

Оскільки мета – це поняття ширше, ніж завдання, тут часто вживаються означення **комплексний, всебічний (комплексне дослідження, всебічне вивчення), монографічний**. Намагайтеся мету формулювати якомога компактніше, бажано, щоб у ній проглядалася головна думка наукової розвідки, а при визначенні завдань не доводилося іншими словами повторювати вже сказане – мету.

Наводимо **приклад** вдалого формулювання мети.

Тема роботи, яку виконувала мовознавець **В. Лєснова**, – “Номінація людини та її рис у східнословобожанських українських говірках”.

Мета – **ономасіологічний та ареальний аналіз** лексики для характеристики людини та її рис у східнословобожанських говірках.

Помітили, як вдало одним іменником (**аналіз**) й двома прикметниками-означеннями (**ономасіологічний та ареальний**) “вкручена” ідея?! Отже, мета націлює на виявлення й опис особливостей принципів називання людини в згаданих говірках.

А ось **приклад** невдалого формулювання мети:

встановити склад, структуру й особливості функціонування (далі йде найменування мовних одиниць) **в** (далі вказується період і джерела дослідження).

Авторові цієї розвідки при формулюванні завдань нічого не залишалося, як дещо ширше та трохи іншими словами повторити сказане: 1. **Виявити склад** (називаються досліджувані мовні одиниці) **в** (йде назва джерел) 2. **Дати структурно-генетичну характеристику** (називаються згадані мовні одиниці). 3. **Проаналізувати функціонування** (називаються ті ж мовні одиниці) **з різних поглядів** (називаються ці підходи). Нового, як бачимо, у завданнях, порівняно з метою, небагато. Не радимо мету розбивати на пункти. Практика показує, що як тільки мета

формулюється з чотирьох-п'яти пунктів, то в цього автора завдання обов'язково у видозміненому вигляді повторюють мету.

Варто формулювати мету так, щоб було видно напрямок роботи: якщо пишете *описати*, то не забувайте сказати *як, з якого боку*, якщо *дати аналіз*, то *який* тощо.

Завдання потрібно не лише правильно й чітко сформулювати, а й поставити їх у певному порядку, так, щоб перед читачем розгорталася програма дій науковця. Спостереження показують, що в лінгвістичних розвідках звичайно ставляться завдання, які можна поділити на чотири групи.

Перша група завдань може бути пов'язана з розглядом стану досліджуваної проблеми в теорії і практиці, виробленні теоретичних засад дослідження.

Друга група завдань спрямована на чіткіше окреслення предмета й об'єкта вивчення.

Завдання третьої групи (їх, як правило, кілька), мають у більшості випадків процесуальний характер – це безпосередній аналіз мовних одиниць.

Завдання четвертої групи – узагальнювального, підсумкового типу. Тепер розглянемо ці завдання детальніше.

Будь-яка наукова робота починається з вивчення наукової літератури з проблеми – це питання техніки роботи.

Тому не варто формулювати **П Е Р Ш Е З А В Д А Н Н Я**, як це інколи буває, так: **вивчити й проаналізувати літературу з проблеми** (називається проблема). Лінгвістична розвідка може починатися з аналізу різних теорій, на базі чого будується власне розуміння предмета дослідження, концепція роботи.

Цілком сприйнятливий вигляд мають завдання, що починаються словами **розробити (обґрунтувати) (теоретичні) засади** (вказується чого), **з'ясувати статус (лінгвальну природу)** (певних мовних одиниць, категорій тощо), **визначити поняття** (називається об'єкт), **визначити природу** (називаються мовні одиниці, явища і т.ін.), **обґрунтувати** (принципи, підходи, методику тощо).

Наприклад, А. Мойсієнко, автор великої наукової розвідки “Слово в аперцепційній системі поетичного тексту”, перше завдання закономірно (і дуже доречно!) сформулював так:

обґрунтувати теоретичні засади розуміння феномену поетичного тексту як аперцепційної системи,

а перший розділ назвав “Текст як аперцепційна система”. Без виконання згаданого завдання неможливо вести подальше дослідження, а без відповідного розділу читач (який хоч і знає, що слово **аперцепція** означає “зумовленість сприйняття читачем тексту його попереднім досвідом та психічним станом у момент сприйняття”), не зрозуміє наступного тексту опублікованої праці.

Мовознавець **В. Мозгунов** у кандидатській дисертації “Перехідність як тип валентності дієслова” (**валентність** – це здатність слів сполучатися з певними

іншими словами) першим завданням записав таке: *установити статус категорії перехідності / неперехідності дієслова в системі дієслівних значень.*

Автор розвідки “Лінгвістика стислого тексту” **О. Панченко** закономірно й дуже логічно сформулювала перше завдання так:

визначити поняття стислого тексту й головних складників процесу його творення (суб'єкта, адресата, об'єкта).

Для науки часто буває дуже важливим виявлення кола тих мовних одиниць, явищ, які будуть досліджуватися.

Тому нерідко формулювання **ДРУГОГО ЗАВДАННЯ** може починатися словосполученнями *виявити склад (моделі, мовні одиниці), з'ясувати корпус (інвентар), визначити (уточнити) межі поширення, окреслити сукупність і т.ін.* Виконання цього завдання, з одного боку, дасть змогу розширити уявлення про об'єкт і предмет дослідження, з іншого ж – у багатьох випадках, особливо там, де об'єкт дослідження виділяється вперше, визначення кількості тих одиниць мови, які мають вивчатися, – це вже вагомий результат роботи, що має самодостатнє значення. Проте не варто формулювати завдання цього типу, як це часто можна спостерегти, так: *зібрати, класифікувати матеріал.* Це належить до сфери техніки виконання роботи: майже кожна лінгвістична праця починається зі збирання, систематизації й класифікації дібраного матеріалу. На нашу думку, не є вдалим і таке формулювання завдання: *увести в науковий обіг новий фактичний матеріал.* Кожна робота, яка ґрунтується на дослідженні самостійно зібраних мовних фактів, має ввести в науковий обіг новий фактичний матеріал. Але цей матеріал буде “введено в науковий обіг” лише тоді, коли робота буде добре виконана, викличе широкий інтерес мовознавців, коли її читатимуть.

Якщо завдання першої і другої групи в студентських лінгвістичних дослідженнях можуть не ставитися (коли в цьому немає потреби), то без **ЗАВДАНЬ ТРЕТЬОЇ ГРУПИ** не можна обійтися, адже їх виконання – це основа роботи, це безпосередній аналіз дібраних мовних фактів. Починається формулювання цих завдань словами *з'ясувати значення (походження, семантику, генезу, причини, шляхи появи, особливості, природу, роль, місце, специфіку, частотність, фактори тощо), дослідити (характер, характеристики, фактори, властивості, походження, зв'язки, потенціал, засоби, механізми, функції, співвідношення, одиниці, історію, структуру), виявити (ознаки, причини, поширення, відношення, шляхи, засоби, специфіку, чинники, типи, фактори, співвідношення, структуру), вивчити (можливості, специфіку, функціонування, потенціал), проаналізувати (структуру, семантику, характер, залежність, особливості, реалізацію), описати (функціонування, спосіб), визначити (обсяг, типи, моделі, структуру, потенціал, функції, продуктивність, засоби, систему, групи, спільне і відмінне, характеристики), встановити (взаємозв'язки, взаємодію, функції, ступінь продуктивності, мотиви, вплив, типи, ознаки, особливості, зв'язки, роль, критерії), здійснити (аналіз, опис), простежити (функціонування, особливості, залежність, засоби, розвиток, глибину, еволюцію, співвідношення), визначити (динаміку, можливості, процеси, межі, специфіку, місце, роль, належність), показати (зв'язок), описати (особливості, групи, засоби, механізми, значення, конструкції), зіставити*

(форми), розкрити (характер, статус, функції, особливості, зміст, вплив), розглянути (взаємодію, засоби), схарактеризувати (особливості, засоби, типи, специфіку), уточнити (хронологію, межі, етимологію), висвітлити (взаємодію) тощо. Уважний читач уже побачив, що додатки при поданих дієсловах часто повторюються. А це тому, що згадані дієслова нерідко виступають синонімами в цих частинах тексту наукової праці, і вибір потрібного дієслова супроводжується кропітким аналізом його семантичних відтінків. Звичайно, у конкретному дослідженні подані словосполучення “обрастають” додатками чи означеннями, які увиразнюють, конкретизують поставлені завдання: **простежити особливості творення (чогось); дослідити історію формування (якоїсь категорії); визначити ступінь продуктивності суфіксів; визначити провідні засоби і способи номінації; встановити лексико-семантичні зв'язки (між чимось); окреслити місце внутрішньої форми слова в структурі лексичного значення слова** тощо.

Завдання **ЧЕТВЕРТОЇ ГРУПИ** не обов'язково ставити наприкінці, хоч у більшості випадків їм там стояти “спідручніше”: вони базуються на виконанні попередніх завдань. Послухаймо, як вагомо звучать їх основні компоненти: **визначити (окреслити) місце й роль, виявити (встановити) тенденції розвитку, з'ясувати закономірності творення, розробити практичні рекомендації.**

Звичайно, у курсовій (на противагу кваліфікаційній роботі магістра) не завжди будуть завдання першої й четвертої груп, але завдання третьої групи необхідно виконувати, бо без цього не відбудеться наукова робота.

Принагідно зауважимо, що
завдання виконуються,
а не розв'язуються, вирішуються,
як це помилково інколи пишуть.

А тепер наведемо приклади, на наш погляд, вдалого формулювання мети й завдань дослідження.

Тема роботи: “Формування словотвірної структури прислівників в історії української мови”.

Мета – монографічне дослідження динаміки словотвірної структури прислівників в українській мові.

Завдання: 1. Простежити особливості творення прислівників української мови протягом писемного періоду її функціонування. 2. Вивчити умови й причини виникнення, розвитку чи зникнення адвербативів, шляхи формування їх основних лексико-словотвірних типів. 3. Виявити панівний спосіб творення прислівників, прийоми розмежування морфолого-синтаксичних за походженням конструкцій і утворень за моделями, що склалися. 4. Уточнити етимологію й хронологію окремих прислівників. 5. Виявити тенденції розвитку прислівникової словотвірної системи.

І наостанок варто наголосити: наукове дослідження – це творча, але досить копітка праця; до формулювання окремих положень, а тим більше тих положень, що визначають характер, напрямок роботи, ви повертатиметеся не раз, мета й завдання обов'язково зазнають певних змін, уточнень, деталізації тощо як на етапах підготовки матеріалів, так і під час виконання роботи, її остаточного редагування.

ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА Й ПРЕДМЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Якщо в роботі добре сформульовано мету й завдання, то визначення об'єкта й предмета дослідження, як правило, не викликає труднощів. Проте нерідко буває, що поставленої мети можна досягти, обстеживши схожі, однорідні, але різні мовні одиниці. Тож визначення об'єкта й предмета роботи певною мірою конкретизує її мету й завдання.

Наприклад, дослідниця історії дериваційної системи якісних прикметників української мови **Л. Береговенко**, визначаючи об'єкт дослідження, вказала на те, що основну увагу в роботі вона звернула на прикметники, утворені суфіксальним способом, а в ролі додаткового матеріалу спорадично залучила до аналізу префіксально-суфіксальні деривати та структури, утворені способом основоскладання в поєднанні з суфіксацією. Тут же вона обумовила, що прикметники зі зменшеним, зменшено-пестливим, згрубілим, збільшеним значенням у роботі не розглядаються.

Дослідниця порівняльних конструкцій сучасної української мови **Н. Шаповалова** у вступній частині дисертації зазначила, що об'єктом дослідження є сукупність порівняльних конструкцій української мови – різнорівневих мовних одиниць, які мають компаративну семантику.

Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як поняття родові і видові відповідно. Тому, коли виникає потреба уточнити об'єкт дослідження, визначають ще і його предмет.

Зокрема, згадана дослідниця порівняльних конструкцій вважала за необхідне сформулювати предмет дослідження, який становлять два загальні класи компаративем, у складі котрих виокремлюються менші угруповання: 1) з **імпліцитним** показником: а) прислівникові конструкції на *по-...-ому (-ему,-и)*; б) з орудним відмінком у порівняльному значенні; в) суфіксальні утворення зі значенням часткової подібності (*білуватий, жалоподібний* тощо); 2) з **експліцитним** показником порівняльних відношень: а) сполучникові конструкції; б) компаративами з лексемами відкритої семантики типу *схожий, подібний, здаватися* тощо.

В **об'єкті** виокремлюється та його частина, яка і є предметом дослідження.
Саме предмет дослідження визначає тему наукової роботи і тому на нього спрямована основна увага дослідника.

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступній частині прийнято вказувати на джерела, звідки дібрано матеріал для аналізу. Звичайно тут пишуть, що *джерелами (джерельною базою, основою)* дослідження послужила укладена автором *картотека* (чи просто *матеріал*), дібраний з певного кола текстів (указати, яких саме) або власні записи мовлення носіїв певних територіальних чи соціальних і т. ін. діалектів (теж зазначається, яких).

Наприклад, дослідниця відприкметникових словотвірних ланцюжків **Л. Коржик** у вступній частині написала, що “матеріалом дослідження послужила спеціальна картотека словотвірних ланцюжків непохідних прикметників, укладена на основі матеріалів одинадцятитомного тлумачного Словника української мови, шеститомного Українсько-російського словника, а також на основі художніх творів українських письменників та публіцистики”.

Часто тут подаються дані про те, яким методом і яку кількість досліджуваних мовних одиниць виявлено в текстах (говорах і т.ін.) чи яку кількість текстів (говорів, населених пунктів) обстежено. Згадана інформація допомагає з'ясувати читачеві, з одного боку, те, наскільки досліджуване явище є вагомим у мовній системі, а з іншого – наскільки репрезентативний зібраний матеріал для того, щоб висновки були вірогідними.

Наприклад, дослідниця весільної лексики східнословобожанських говірок **І. Магрицька** так окреслила матеріальну базу дисертаційної розвідки: “джерелами дослідження послужили діалектні матеріали, зібрані в 1993-1997 рр. польовим методом у 102 населених пунктах Луганської області за спеціально укладеною програмою з 300 питань, тексти-описи весілля, зафіксовані на магнітофонну плівку, давні записи словобожанського весілля (Г. Калиновського, П. Чубинського, А. Іванової, П. Марусова, Б. Грінченка), лексикографічні та лінгвогеографічні джерела”.

За потреби може подаватися коротка характеристика обстежених пам'яток.

Наприклад, дослідниця староукраїнського правопису XIV-XVII ст. **Л. Гнатенко** в цій частині вступу написала, що були опрацьовані оригінальні, факсимільні тексти або фотокопії, оскільки такий матеріал найбільш надійний у графіко-орфографічному відношенні. Тут же авторка зазначила, що список опрацьованих джерел налічує 120 позицій, прослідковано правопис близько 40 тисяч словоформ.

Отже, джерельною базою для наукових робіт можуть слугувати друковані та рукописні тексти різних стилів (художнього, публіцистичного, наукового, конфесійного тощо), історичні пам'ятки, лексикографічні праці, діалектні записи, усне мовлення та ін.

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Після того, як ви обрали тему роботи, приступайте до опрацювання фахової літератури з проблеми. Але читати наукову літературу треба цілеспрямовано, тому ми й розповіли вам спочатку про те, як визначати мету й завдання роботи. Опрацювання наукової літератури допоможе з'ясувати стан дослідження обраної теми в українському мовознавстві, а цим самим убереже вас від повторення давно відомих істин.

Зрозуміло, найнеобхідніші праці вам порекомендує викладач, але треба й самому набувати вмінь визначати коло опублікованих розвідок із вашої або дотичної теми, які допоможуть у роботі.

Початковим етапом у пошуку й опрацюванні наукової літератури з досліджуваної теми повинна стати робота з **довідково-бібліографічними джерелами**. Сподіваємося на те, що ви вже вмієте користуватися алфавітними, систематичними й предметними та електронними каталогами університетської бібліотеки. Якщо ж у вас виникнуть труднощі, скористайтеся послугами чергового бібліотекаря.

Але перед тим, як “пірнути” в каталоги, радимо звернутися до **вишівських підручників і посібників з сучасної української літературної мови**, а в разі необхідності – й підручників з допоміжних лінгвістичних дисциплін: **загального мовознавства, української діалектології, історії української мови, стилістики української мови**. Багато цінного матеріалу дадуть вишівські посібники з російської мови та інших слов'янських мов. Зважте на те, що в багатьох підручниках, посібниках є **зноски, примітки, пояснення до тексту**, де автори покликаються на інші публікації, що можуть вас зацікавити. А в багатьох підручниках **до кожного розділу** (чи в кінці книги) подається **рекомендована література**, яка є важливим джерелом наукової інформації.

Покликання на інших авторів ширше використовуються в спеціальних наукових книгах і статтях, це так звана **пристатейна та прикнижкова бібліографія**. Наприклад, майже кожна стаття в науковому виданні супроводжується списком покликань, який може налічувати кілька десятків позицій. Прикнижкова бібліографія значно більша, зокрема, у монографії Є. Карпіловської “Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація” (Київ, 1999) вона складається з 225 назв.

Загальне уявлення про ту чи ту проблему можна отримати, опрацювавши відповідні статті **енциклопедії** (Українська мова: Енциклопедія [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.] 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. Бажана, 2004, 2007.) та **словників лінгвістичних термінів**.

Одним із найповніших довідників є **періодичні бібліографічні покажчики** “Слов'янська філологія на Україні”, “Філологічні науки на Україні”, які видає Центральна наукова бібліотека АН України, а також видання Книжкової палати України: бібліографічні покажчики “Літопис книг”, “Літопис газетних статей”, “Літопис журнальних статей”, “Літопис рецензій”, “Нові видання України:

Видавничий бібліографічний покажчик книг та брошур”, “Періодичні та продовжувані видання”, “Літопис авторефератів дисертацій” тощо. Чимало інформації можна почерпнути з київських часописів: “Вісник Книжкової палати”, “Книжковий огляд”, “Бібліотечний вісник”.

Є також **бібліографічні покажчики, присвячені окремим розділам українського мовознавства**: ономастиці (Корепанова А. П. та Симонова К. С. Матеріали до бібліографії з української радянської ономастики. Київ, 1968; Ономастика. Москва, 1976; 1978; Українська ономастика. Київ, 2013), діалектології (Москаленко А. А. і Терлецька В. М. Бібліографічний покажчик з української діалектології. Одеса, 1966), лексикології та лексикографії (Москаленко А. А. і Терлецька В. М. Лексика. Лексикологія. Лексикографія. Одеса, 1973; Кульчицька Т. Українська лексикографія XIII – XX ст.: Бібліографічний покажчик. Львів, 1999), термінознавства (Терминоведение на Украине: Библиогр. указ. (1947-1980) [сост. М. Ф. Богуцкая, А. В. Лагутина]. Київ, 1982), правопису (Москаленко А. А. і Терлецька В. М. Український правопис. Одеса, 1971) тощо.

Не забувайте, що різного роду бібліографічні покажчики видаються і в інших країнах слов'янського світу. Бібліотекар допоможе вам знайти покажчики тих країн, мову народів яких ви розумієте.

Найсвіжішу інформацію про нові дослідження з різних розділів мовознавчої науки ви одержите, коли погортаєте **останні номери науково-теоретичних журналів** “Мовознавство”, “Українська мова” (вид. з 2001 р.), науково-методичних часописів “Дивослово” (до 1991 р. “Українська мова і література в школі”), “Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах” (вид. з 1999 р.), “Українська мова і література в школі” (вид. з 1999 р.) та ін. Мовознавчі розвідки друкують всеукраїнські наукові збірники “Українське мовознавство”, “Проблеми слов'янознавства”, “Культура слова” та вісники, які видають навчальні заклади України. Не забувайте, що згадані видання друкують рецензії на найбільш вагомні видання в нашій країні і за кордоном.

Заслужовують на увагу **персональні бібліогрфії праць відомих учених**, наприклад: Йосип Олексійович Дзендзелівський: Бібліогр. покажчик / укл. О. Д. Кізлик; передм. Я. В. Закревської; відп. ред. Л. Л. Гумецька. Львів : Вид-во Львів. б-ки ім. В. Стефаника, 1981; Професор Степан Пилипович Бевзенко / упор. П. Ю. Грищенко. Київ, 1999 тощо.

Видані також бібліографії праць О. О. Потєбні, А. Кримського, В. Сімовича, О. Горбача, В. Німчука, П. Лизанця, Я. Закревської, П. Чучки, Л. Полюги, В. Горпинича, А. Поповського, В. Чабаненка та інших українських мовознавців.

Не забуваймо, що в укладанні бібліографії дослідження нині посутню допомогу надає **інтернет**, до того ж у всесвітній мережі можна самотужки знайти й скопіювати на електронні носії інформації потрібні для роботи статті, книги, які торкаються проблематики вашого дослідження, словозбірки та інші праці, які можуть слугувати джерелами дослідження.

На основі прочитаного укладається перелік книг, журналів і т. д., які треба опрацювати. Без сумніву, цей список у процесі роботи буде розширюватися.

Тепер можна приступити до опрацювання літератури. Треба сказати, що в кожного науковця тут є свої секрети. Сподіваємося, що згодом і у вас виробиться свій

стиль роботи. А поки що можете скористатися нашими порадами в роботі з літературою.

З дібраних статей, брошур, книг робляться виписки, які стосуються теми роботи. Часто ці виписки потім використовуються в роботі у формі цитат. Тому слід звернути пильну увагу на те, щоб виписка відповідала оригіналу й мала посилання на джерело виписаного тексту – повну назву праці, сторінку. Підкреслимо, що матеріалу, як правило, збирають значно більше, ніж буде використано в роботі: у подальшому багато чого несуттєвого відсіється, а те, що, на перший погляд, здавалося несуттєвим, може визначити напрямок, характер роботи. **Виписки групуються за змістом.** Після цього на кожній сторінці бажано підкреслити кольоровим олівцем головну думку і на основі цього відповідним чином згрупувати виписане.

Щоб у виписках легше було орієнтуватися, радимо робити їх на однакових за розміром аркушах (картках), бажано невеликих і з одного боку. Чому невеликих? На папірцях невеликого формату, як би ви не старалися, дуже багато не запишете: один-два абзаци, у яких сформульована одна думка. Думки ж учених вам доведеться систематизувати, отже, легко буде оперувати виписками, не треба розрізати папірці, “відокремлюючи” одну думку від іншої.

Після здійсненої систематизації виписаного ви помітите, що одні й ті ж речі можуть по-різному кваліфікувати різні мовознавці, ілюструватися зовсім інакшим мовним матеріалом. Ось де простір і для вашої творчості! З’являються власні думки, гіпотези, висновки. Хоча справедливості ради скажемо, що дослідники-початківці в **теоретичних питаннях** звичайно пристають до думок інших учених. Але й тут вони користуються методикою наукового опрацювання літератури: матеріал глибоко осмислюється, у ньому визначається головне й другорядне, основні положення, що відповідають темі роботи, належним чином узагальнюються, унаслідок чого думки з певної проблеми, які були викладені в кількох працях інших учених або занадто широко, або лише принагідно, у роботі юного мовознавця можуть зазвучати об’ємніше, повніше, а головне – цілеспрямованіше.

Необхідно пам’ятати, що почергове переказування думок різних учених та ще їхні оцінки на кшталт *“дотримуємося думки І. Вихованця” (с.34), “дотримуємося точки зору, висловленої І. Коваликом” (с.35), “дотримуємося визначення форманта, сформульованого Н. Клименко та І. Улухановим” (Там само), “Підтримуємо висловлену науковцями думку” (с. 37) та ін.* загалом не прикрашають текст.

Треба навчитися узагальнювати ці думки, сміливо вплітати їх у тканину власних розмірковувань і в такий спосіб висловлювати своє ставлення до них.

Вивчення будь-якого питання слід починати за працями більш широкого характеру, найкраще за вишівськими посібниками та підручниками, де звичайно подаються відомості, які є загальноприйнятими в науці про мову. У дослідника має сформуватися певний **каркас знань**, на який він “нанизуватиме” знання, здобуті зі спеціальних, більш вузьких досліджень. При читанні книг, статей слід дотримуватися правила – не пропускати жодного незрозумілого слова. Для з’ясування незрозумілих слів, термінів треба звертатися до тлумачних, енциклопедичних словників, спеціальних довідників, а найперше – до словників лінгвістичних термінів.

Довідникові видання також дуже корисні при формуванні каркаса знань з досліджуваної проблеми.

Досвідчені мовознавці часто радять по ходу читання літератури давати оцінку прочитаному, а оскільки власні думки забуваються так же швидко, як і чужі, то необхідно записувати їх. Це розвиває науковий стиль мовлення, а окремі ваші спостереження, твердження надалі можуть цілими блоками лягти в текст майбутньої праці. Але тут є небезпека сплутати власні слова з чужими. Тому слід виробляти в собі звичку **дослівно відтворюваний текст брати в лапки й обов'язково зазначати в дужках сторінку оригіналу**.

Цитувати інших мовознавців ви будете не тільки при виробленні теоретичної позиції дослідження (у теоретичному розділі вашої роботи), а й у процесі аналізу конкретного мовного матеріалу. Так ви не лише виявите свою лінгвістичну ерудицію, а й убережете себе від можливих помилок.

Як уже згадувалося, одним із результатів опрацювання наукової літератури може бути підготовка **теоретичного** розділу роботи: на це часто націлює перше завдання роботи. У цьому розділі бажано подати тему вашої роботи як лінгвістичну проблему: загальна схема теоретичного розділу на початку трохи нагадує ту частину вступу, де ви обґрунтовували актуальність роботи. Але тут думки викладаються в розгорненому вигляді, широко аргументуються. Часом виникає потреба показати спершу розвиток лінгвістичної думки (вітчизняної й зарубіжної) в обраному напрямку дослідження, а вже потім окреслювати коло нез'ясованих питань, шляхи й методика їх розв'язання. Окреслення теоретичних засад дослідження супроводжується уточненням предмета і об'єкта дослідження.

У теоретичному розділі обґрунтовується ідея вашої роботи, тому не радимо його називати, як це інколи буває, “безіменно”, на кшталт “**Теоретичні основи дослідження**” або ще гірше – “**Огляд літератури з проблеми**”.

Наводимо **приклад**, на нашу думку, вдалого формулювання назви теоретичної частини досліджень.

Тема роботи: “Український відприкметниковий словотвір”. Назва теоретичного розділу: “Проблеми основоцентричної дериватології” (Автор В. Грещук).

Тема роботи: “Вербалізація концепту “зовнішність людини” в художньому мовленні ХХ – початку ХХІ ст.”. Назва теоретичного розділу “Теоретичні засади вивчення концепту “зовнішність людини” (Автор Т. Ліщук)

Тема роботи: “Функціонально-семантичні особливості ключових слів художнього тексту”. Назва теоретичного розділу: “Ключові слова в системі досліджень художнього тексту” (Автор В. Титикало).

Тема роботи: “Структурно-семантична типологія відприкметникових словотвірних ланцюжків у сучасній українській мові”. Назва теоретичного розділу: “Словотвірні ланцюжки як одиниці словотвірної системи” (Автор Л. Коржик).

Тема роботи: “Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі”. Назва теоретичного розділу: “Оцінка як аксіологічна, логіко-психологічна й лінгвістична категорія” (Автор Л. Дейна).

Тема роботи: “Динаміка аугментативно-пейоративного словотворення українського іменника”. Назва теоретичного розділу: “Проблема аугментативно-пейоративного словотвору в східнослов’янському мовознавстві” (Автор В. Христенюк).

Кількість опрацьованих джерел не лімітована ні для курсових, ні для кваліфікаційних робіт. Це залежить від теми, завдань і предмета дослідження.

ДОБІР ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Залежно від мети й завдань дослідження визначається коло джерел, звідки добиратимуться мовні факти для аналізу. Такими джерелами, як уже зазначалося, виступають усне мовлення та тексти творів різних стилів і жанрів.

Усне мовлення носіїв української мови цікавить науковця, коли об'єктом дослідження виступають територіальні говори, мовлення окремих вікових, соціальних груп людей (дітей дошкільного віку, учнів середніх шкіл, студентів, науково-технічної інтелігенції, працівників певної галузі і т.ін.). Зрозуміла річ, виникає потреба зробити записи мовлення цих груп людей. Зазвичай ці записи спочатку робляться на магнітофонну стрічку, а потім „розшифровуються”: після неодноразових прослуховувань виконується їх запис на папері. До цих записів висувається ряд вимог, зокрема вимога **паспортизації матеріалу**. Паспорт матеріалу включає в себе фіксацію точного місця його запису, характеристику інформанта (інформантів), тобто людини (кола людей), від яких почуто записаний матеріал. Характеризуючи інформанта, вказують, як правило, на його вік, освіту, соціальне становище. Це робиться з тією метою, щоб можна було аналіз дібраного мовного матеріалу здійснювати з оглядом на те, наскільки природне мовлення інформанта зазнало впливу літературної мови, професійного середовища тощо.

Переважна більшість мовних фактів добирається з письмових джерел (друкованих чи рукописних текстів). Дібрати мовні факти означає зробити необхідні виписки, тобто виписки тих фрагментів тексту, де фіксуються досліджувані явища, їх особливості. **Ці виписки найкраще робити на невеликих аркушах, бажано однакового розміру: їх потім зручніше буде класифікувати.**

Мовознавці виробили певні **ВИМОГИ ДО ПІДБОРУ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ**, дотримання яких не тільки полегшить обробку мовних фактів, а й допоможе уникнути фактичних помилок у роботі. Назвемо **найголовніші**:

1. Кожний мовний факт у певному контексті виписується на окрему картку. Це спрощує процес систематизації матеріалу.

2. Ілюстративний текст має найбільш повно відображати семантику, функції, особливості вживання, будову і т. ін. мовного явища, що досліджується.

3. Кожна картка (виписка) паспортизується. Паспорт включає в себе такі дані: назва тексту, місце його написання, під яким роком датується, сторінка за виданням (якщо цей текст опубліковано).

4. У всіх сумнівних випадках приймається позитивне рішення: виписуються мовні факти, належність яких до досліджуваних мовних явищ викликає певні вагання; розширюється контекст із метою кращого усвідомлення особливостей аналізованих фактів тощо.

На практиці звичайно записують паспорт джерела, використовуючи умовні скорочення. Наприклад, якщо ви добирали, скажімо, прислівники з одинадцятитомного словника української мови, то скорочений запис паспорта прислівника *щоліта* (паспорт прийнято подавати поряд у дужках) може мати такий вигляд: (СУМ XI 604), де складноскорочене слово СУМ утворене з початкових букв

повної назви **Словник української мови**, римська цифра означає том, арабська – сторінку.

Перед тим, як карткувати матеріал, ви маєте прийняти єдиний варіант скорочення тих джерел, із яких виписуєте потрібні мовні факти

Якщо ваше дослідження передбачає аналіз джерел двох та більше періодів розвитку української мови, то перед скороченням назви джерела ви можете проставити рік видання того чи іншого словника або джерела, *наприклад*:

забочень (1840 Б-Н 142) ‘задній сот у вулику, завжди наповнений медом’, **обочень** (1923 СГТ 145) ‘бокова стіна’, **припутень** (Гр III 435) ‘подорожник’; **прикорень** (СУМ VII 644) ‘частина стовбура або стебла трав’янистої рослини біля кореня’

У цих скороченнях 1840 – рік створення Словника української мови П. Білецького-Носенка, 1923 – Словника геологічної термінології П. А. Тутковського. Як бачите, немає року створення біля скорочень Гр та СУМ: ці словники є найпоширенішими, поряд з Етимологічним словником української мови в 7 томах (ЕСУМ), і тому рік створення біля них можна не ставити.

Якщо таких джерел кілька, то перелік їх умовних скорочень уміщують перед списком літератури під назвою “Перелік умовних скорочень використаних джерел”. Ліворуч пишеться умовне скорочення, праворуч – повна назва джерела. *Наприклад*:

СУМ	Словник української мови: в 11-ти томах. Київ : Наук. думка, 1970-1980.
Гр	Словарь української мови. Зібр. ред. журн. “Киев. старина”. Упорядкував з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Т.1-4. Київ, 1907-1909.

Якщо ж ви працюєте лише з одним джерелом фактичного матеріалу, то його необхідно подавати в загальному списку літератури й покликатися на нього, зазначаючи його порядковий номер у списку та сторінку, звідки взятий той чи той мовний факт.

Часто буває, що студенти досліджують мову творів окремих письменників за кількома виданнями, збірками. Назва кожного такого видання мусить мати своє умовне скорочення, що відображається в паспорті.

Читач при потребі
за поданим у роботі паспортom має
знайти поданий вами ілюстративний
матеріал!

Наприклад, вам треба вписати суфіксальні іменники з роману Наталки Доляк “Чорна дошка”. Ваша картка матиме такий вигляд:

| *тонкі шкірки соковитої калини* (ДолякЧД 250),

де ДолякЧД – скорочення джерела,
250 – номер сторінки, з якої взяте слово.

Саму ілюстративну лексему, фразему, синтаксему Ви виділяєте жирним накресленням (якщо набираєте картку одразу на комп’ютері), або підкреслюєте (якщо пишете картку від руки).

У процесі карткування мовного матеріалу у вас можуть виникнути певні міркування з приводу особливостей конкретного факту, ці міркування теж бажано записати на картці у визначеному вами місці. Вони знадобляться при безпосередньому написанні роботи.

Якщо текст, який ви обстежуєте, невеликий за обсягом, то його варто дослідити шляхом суцільної вибірки мовних явищ, які вас цікавлять. Якщо ж тексти великі за обсягом або їх кілька, то застосовують вибіркового метод. Однак тут треба добре зорієнтуватися й обстежити ті частини тексту (текстів), які дають найбільш повне уявлення про предмет дослідження.

Збирання мовних фактів для дослідження
розпочинається після ґрунтового опрацювання
літератури з проблеми. Для того, щоб збирати, треба
знати, що збирати. А окрім того, цей процес творчий,
він потребує не лише фахової підготовки, а й
вдумливості, кмітливості.

У збиранні мовного матеріалу треба вчасно зупинитися і перейти до його опису, тобто створення основної частини тексту курсової та кваліфікаційної роботи магістра. Хоча процеси написання тексту і продовження збирання матеріалу можуть іти паралельно. Відшукавши новий цікавий матеріал, автор може вносити в текст доповнення, виправляти написане, удосконалювати концептуальне розв’язання теми.

АНАЛІЗ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналізові дібраних мовних фактів передують їх систематизація на основі опрацьованої наукової літератури. Систематизація матеріалу, з одного боку, супроводжується відмежуванням об'єкта дослідження від інших, схожих на нього явищ, а з іншого – структуванням об'єкта дослідження, визначенням порядку розгляду матеріалу.

Запам'ятайте, наукове дослідження не будується на голому місці. **Своєю структурою, схемою, підходами до аналізу матеріалу воно спирається на наукові праці попередників.**

Наприклад, досліджуючи процеси словотворення, скажімо, в електротехнічній термінології, ви, без сумніву, спиратиметеся на узагальнювальні праці з української дериватології та ряд конкретних досліджень у галузі словотворення різних терміносистем української мови. Окремі підходи, схеми аналізу вам не сподобаються, а деякі викличуть зацікавленість, і ви спробуєте створити щось подібне. Звісно, не варто сліпо наслідувати якусь конкретну працю. Орієнтуючись на власні наукові уподобання, творчо синтезуючи та й, можливо, ревізуючи підходи попередників, слід виробити свою структуру роботи, схему аналізу дібраного матеріалу, виходячи з мети й завдання роботи. Наприклад, аналіз похідних іменників не можна розпочати без поділу на групи за способами творення. Кожний спосіб творення має свої різновиди. Зокрема, до морфологічного способу творення слів входить префіксальне, суфіксальне, суфіксально-префіксальне словотворення, складання (включаючи й аббревіацію). Суфіксальні похідні належать до найменувань чоловічого (*учитель, будильник*), жіночого (*битва, далечінь*), середнього роду (*селище, віконце*) та іменників, що вживаються лише в множині (*радощі, селяни*). Похідні іменники можна класифікувати також за типом твірних основ, за загальними й частковими словотвірними значеннями тощо.

Обраний вами підхід до систематизації матеріалу значною мірою зумовить як схему аналізу окремих мовних явищ (чи їх груп), так і структуру роботи загалом.
Не забувайте, що в загальних рисах **класифікація матеріалу диктується поставленими в роботі завданнями.**

Звісно, готових рецептів аналізу дібраних мовних фактів ніхто не дасть. Однак варто пам'ятати, що напрямок, характер дослідження можуть підказати не лише студії з українського мовознавства, а й праці, де аналізуються схожі явища в споріднених мовах чи інших мовних підсистемах рідної мови: інших територіальних чи соціальних діалектах, творах інших письменників тощо. Інколи корисно принципи аналізу одних мовних явищ поширювати на інші одиниці мовної системи. Це звичайно вимагає прогнозування хоча б в найзагальніших рисах результатів дослідження, пристосовування прийомів аналізу до нових даних.

Конкретний аналіз дібраних мовних фактів може наразитися на перепону: не все з того, що ви дібрали, укладається в заготовлені схеми. Це явище закономірне, особливо коли ви спиралися при виробленні підходів до лінгвістичного аналізу на вишівську підручникову літературу, на узагальнювальні праці, де розглядаються найбільш типові явища, ті особливості, які найперше впадають в око.

Опрацювання фактичного матеріалу зобов'яже вдруге (але тепер уже цілеспрямованіше) звернутися до наукової літератури з проблеми, розширити її коло. І якщо все ж таки ви не знайшли “ніші” для тих дібраних мовних фактів, які “не вписуються” у відомі схеми, то приступайте самотужки до розширення відомих рамок теорії. Залучення нового фактичного матеріалу нерідко до цього призводить. А ряд досліджень, які виконуються в певному напрямку протягом багатьох років, поступово вносить зміни в узагальнювальні праці, підручникову літературу. Добре буде, коли невеличкою цеглинкою в цьому стане й ваша праця.

Дібраний матеріал зазнає таким чином систематизації, класифікації.

Однак не варто авторові курсової чи кваліфікаційної роботи магістра писати, що мовні факти він поділив, об'єднав тощо. Наше завдання – ***виявити те, що вже є в мові, те, що спонтанно, у процесі удосконалення мови об'єднували і ділили сотні поколінь наших предків.***

Сумлінно зроблений опис обстежених мовних явищ – це вагома частина роботи, але обмежуватися лише констатацією спостереженого не слід. У добре виконаному дослідженні виявляються певні закономірності, тенденції функціонування мовного явища в тексті тощо.

Наприклад, С. Сірик, яка описувала назви доріг в українській мові, розподілила ці найменування на дві великі групи (“Назви наземних доріг”, “Назви неназемних доріг”), а потім приступила до розгляду кожної з них через призму тематичних груп. Однак описом тематичних підгруп аналіз не завершився. Дослідниця встановила походження слів, що належать до цього розряду лексики, територію їх поширення, частоту використання, простежила зміни в семантиці багатьох (особливо давніх) лексем, виявила факти архаїзації багатьох найменувань доріг. Дуже важливим є те, що авторка звернула увагу на полісемічність ряду розглянутих слів, виявила синонімічні, антонімічні зв'язки в тематичних групах дослідженої лексики, описала явища омонімії, мезонімії тощо, а це дало їй можливість не лише стверджувати, що згадані найменування в семантичному плані становлять впорядковану підсистему, а й виявити характерні риси цієї підсистеми.

Дослідниця фразеології М. Т. Рильського ***А. Супрун*** у першому розділі дисертації здійснила функціонально-стилістичну класифікацію виявлених у творах письменника фразеологізмів. Тут авторка не лише навела приклади вживання М. Т. Рильським розмовних, книжних, просторічних фразеологізмів, а й виявила їх функції в поетичному тексті митця. Та все ж основну увагу дослідниця приділила іншому. У процесі роботи було доведено, що М. Т. Рильський досить своєрідно використовував відомі стійкі словосполучення: вживав у вузькому контексті синонімічні, антонімічні, часом різностильові фразеологізми, уміло їх нарощував, досягаючи більшої емоційної виразності висловлювання. Проте особливої майстерності відомий поет досягнув у оказіональному перетворенні фразеологічних одиниць: семантичних, лексико-семантичних, лексико-граматичних, структурно-

семантичних, синтаксичних, комбінованих. Тому другий розділ дослідження присвячено головно аналізу цих видозмін загальномовних фразеологізмів, з'ясуванню того, яку роль відіграють згадані модифікації в поетичному висловленні. Отже, початкові спостереження й висновки, викладені в першому розділі, виявилися “плацдармом” для більш глибокого підходу до вивчення об’єкта дослідження.

Розділи роботи треба іменувати так,
щоб читач міг зрозуміти за назвою,
про що в цій частині дослідження йдеться.

Слід дбати про те, щоб назви розділів і підрозділів не були занадто довгими, не склалися, як правило, більше, ніж з дев’яти слів.

Наприклад, назва розділу кваліфікаційної роботи магістра, присвяченої дослідженню нульових суфіксів прикметників, “Парадигматика нульових суфіксів. Структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості однокореневих ад’єктивних дериватів з матеріально не вираженими суфіксами” загалом правильно вказує на розглядану в цій частині роботи проблему, однак п’ятнадцятислівний заголовок розділу (причому два слова складні) важко сприймається читачем, тому виконавцеві кваліфікаційної роботи запропоновано було сформулювати коротше найменування.

Назва розділу
не повинна дублювати
назву теми наукової роботи.

Нові покоління мають шанувати своїх попередників за те, що вони зробили (особливо, коли виконали роботу на високому рівні), а не критикувати за те, чого вони не зробили.

Тому в реченні “Інші дослідники, які вивчали композитні прикметники, що є предметом і нашого дослідження, увагу на форманті або взагалі не зосереджували [...], або не відносять їх до складнонульсуфіксальних через неприйняття ідеї про нульовий суфікс”, нам видається, прозирає незадоволення згаданими дослідниками. Та й речення треба відредагувати.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Таке багатогранне явище, як мова, вивчається за допомогою різних методів: *описового, зіставного, статистичного, лінгвістичної географії, порівняльно-історичного* тощо, їх застосування диктується метою роботи.

На практиці дослідники-початківці найчастіше користуються **О П И С О В И М М Е Т О Д О М**: на основі систематизації зібраних мовних фактів описують стан речей у певній галузі знань про українську мову, на підставі чого роблять відповідні висновки.

ОПИСОВИЙ МЕТОД – це планомірна інвентаризація одиниць мови та пояснення особливостей їх будови й функціонування на певному етапі розвитку мови, тобто **в синхронії**.

ЕТАПИ:

- 1) **виділення одиниць аналізу** (фонем, морфем, лексем, конструкцій тощо);
- 2) **членування виділених одиниць** (вторинна сегментація): поділ речення на словосполучення, словосполучення на словоформи, словоформи на морфеми, морфеми на фонеми, фонеми на диференційні ознаки;
- 3) **класифікація й інтерпретація** виділених одиниць.

Застосовуючи описовий метод, дослідники виокремлюють одиниці аналізу (*фонеми, морфеми, лексеми* і т.ін.), членують їх (*поділ речень на словосполучення, слів – на морфеми, морфеми – на фонеми* і т.д.), класифікують та інтерпретують їх – встановлюють місце кожного факту серед інших фактів.

Інтерпретація є обов'язковим компонентом аналізу мовних явищ при застосуванні описового методу.

При зовнішній інтерпретації розкривають зв'язки мовних одиниць з екстралінгвальними та лінгвальними реаліями. Так, за допомогою *прийому тематичних груп* найчастіше вивчають тематичну (назви рослин, тварин, інструментів) чи термінологічну лексику. *Прийом нормативно-стильових характеристик* застосовують при укладанні тлумачних словників чи виявленні стилістичних особливостей художніх творів. *Логіко-психологічні прийоми* застосовують при дослідженні змісту мовних одиниць з категоріями мислення. *Прийоми міжрівневої інтерпретації* застосовують при аналізі одиниць мовного рівня з погляду одиниць іншого рівня.

При внутрішній інтерпретації аналізують внутрішні системні зв'язки мовних явищ. Зокрема, за такої інтерпретації застосовують *прийом класифікації і систематизації*, при якому аналізований матеріал розділяється на окремі групи, класи на підставі подібних чи відмінних ознак. Напр., класифікація слів за частинами мови, класифікація речень на односкладні / двоскладні.

Коли є потреба порівняти мовні явища різних мовних підсистем (мовних систем різних письменників, функціонування мовних явищ у різних стилях мови і т.ін.), вдаються до **ЗІСТАВНОГО МЕТОДУ**.

Практичною метою порівняльно-типологічного дослідження є:

- виявлення подібностей і відмінностей у використанні мовних засобів у різних мовах;
- вивчення конкретних особливостей порівнюваних мов. Таке зіставне порівняння дає можливість виявити деякі внутрішні особливості двох мов;
- встановлення загальних закономірностей і фактів, характерних для кожної мови, виявлення мовних універсалій і можливостей їх реалізації в конкретних мовах.

Зіставний метод поширений у прикладному мовознавстві – найчастіше у практиці укладання дво- чи багатомовних словників, перекладі, методиці викладання іноземних мов.

ЗІСТАВНИЙ (КОНТРАСТИВНИЙ) МЕТОД – це вивчення й опис мови шляхом системного її порівняння з іншими мовами для виявлення її особливостей. Він спрямований перш за все на виявлення відмінностей між мовами, які порівнюються (це можуть бути як споріднені, так і не споріднені мови).

ЕТАПИ:

- 1) **встановлення засад зіставлення** (вибір якої-небудь ознаки мовного явища – фонетичної, граматичної, лексичної, семантичної);
- 2) **зіставна інтерпретація** (зіставлявані факти і явища вивчаються за допомогою описового методу, а отримані результати зіставляються);
- 3) **типологічна характеристика** (виявлення типових і нетипових ознак аналізованого явища, встановлення його місця у здійснюваній класифікації).

Об'єктом зіставлення можуть бути усі мовні одиниці та відношення між ними – від фонем до речень. Як джерело зіставлення можуть виступати також словники, граматики, тексти, мови загалом.

Якщо порівнюються мовні явища різних синхронних періодів розвитку мови (скажімо, кінець XIX – кінець XX ст. чи середина XX – друга половина XX ст.), то тут застосовують **ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ МЕТОД**. Порівняльно-історичний метод – сукупність дослідницьких прийомів, які спрямовані на розв'язання таких основних проблем: встановлення генетичної спорідненості між окремими мовами; пояснення генетичної спорідненості мов певного ареалу; виявлення причин і умов розпаду прамови, формування окремих мовних ареалів і самостійних мов; віднайдення і витлумачення закономірностей еволюції групи споріднених мов, пояснення вторинних збігів і розходжень між ними.

Сутність ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ – порівняння стану одного й того ж мовного факту чи їх сукупності у різні хронологічні періоди, у виявленні тих змін, які відбулися за цей період.

Етапи:

- 1) зіставлення хронологічно різних даних однієї мови;
- 2) залучення для порівняння даних близькоспоріднених мов;
- 3) звертання уваги на факти інших мов, що належать до тієї ж мовної сім'ї.

Порівняльно-історичний метод орієнтований на сучасні мови: чим глибше простежується історія певної мови, тим ґрунтовнішими будуть знання про її сучасний стан. Історичне тлумачення будь-якої сучасної мови, як окремих її одиниць, так і цілісної системи, і є її етимологія.

Цей метод є найефективнішим при встановленні історичних змін на фонетико-морфологічному та морфологічному рівнях, хоча актуальним є й порівняння кореневих основ найдавніших слів.

Не весь мовний матеріал можна відбирати для порівняння. Для цього, наприклад, не беруть звуконаслідування, вигуки, спеціальні терміни, запозичення. Як правило, порівнюють мовні елементи, що належать до найбільш сталих сфер: у лексиці – основний словниковий фонд (терміни спорідненості, побуту, особові займенники, числівники першого десятка); у морфології – система словозмінних формативів, які майже ніколи не запозичаються, засоби словотвору.

Окремі положення, висновки стануть вагомішими, якщо будуть проведені **відповідні підрахунки**, – для цього застосовують **СТАТИСТИЧНИЙ МЕТОД**.

Рідше в студентських наукових студентських роботах використовуються лінгвогеографічний та структурний методи.

МЕТОДИ ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. Лінгвогеографія, як і всяка географія, пов'язана з картами. Аналізоване лінгвістичне явище обов'язково повинно бути нанесене на карту, тому картографування є досить складною операцією і при цьому визначається метою дослідження. Напр.: діалектолог насамперед зверне увагу на так звані пасма ізоглос, *а проблема архаїзмів та інновацій буде другорядною; спеціаліст з історичної діалектології буде картографувати тільки інновації.*

Картографування вимагає значної попередньої підготовки, пов'язаної із збором матеріалу, вибором пунктів для створення сітки, визначення характеру опитування інформантів, підбір інформантів (вік, професія, час проживання), складання словника, засади паспортизації та ін.

Зібраний матеріал наносять на карти у вигляді ізоглос, тобто ліній, які окреслюють межі території поширення тих чи інших мовних явищ. Залежно від мети дослідження проводять у синхронічному чи діахронічному аспекті: *при*

синхронічному аналізу визначають географічне поширення говірок, говорів, діалектів тощо, а *об'єктом діахронічного* є архаїзми та неологізми. Ізоглоси різних мовних на одній території не збігаються. Але, не збігаючись повністю, окремі ізоглоси розташовуються дуже близько одна від одної, утворюючи так звані *пасма ізоглос*, між якими виділяються території, що відзначаються подібністю мовних явищ. Сукупність ізоглос на території поширення певної мови, або так званий “мовний ландшафт” і є об'єктом дослідження лінгвогеографії.

Кожне лінгвогеографічне дослідження передбачає *чотири* основні етапи роботи:

- підготовка мовного матеріалу (складання питальника, друкування анкет);
- збір матеріалу;
- картографування зібраного матеріалу;
- інтерпретація карт.

Лінгвогеографія дає можливість на основі зіставного аналізу отримати важливі дані для вивчення історії мов і діалектів, встановлення їх історичних зв'язків. Інтерпретуючи характер ізоглос, їхній напрям, співвідношення, дослідники мають можливість за допомогою внутрішньої реконструкції мовних явищ і їх порівняння з даними історії носіїв діалекту реконструювати шляхи розвитку мови в усій її багатогранності. Дослідження методами лінгвогеографії груп споріднених мов і мовного ландшафту територій поширення різносистемних мов допомагає пізнати історію розвитку і взаємодії цілих народів, їхніх мов, культур.

СТРУКТУРНИЙ МЕТОД – це метод синхронного аналізу мовних явищ лише на основі зв'язків і відношень між мовними елементами.

Метою структурного аналізу є вивчення мови як цілісної функціональної системи, елементи й частини якої співвіднесені й пов'язані строгою системою лінгвальних відношень. Структурне мовознавство обґрунтувало особливу техніку аналізу, що об'єднує такі *найзагальніші прийоми*:

- прийом комутації або субституції, за допомогою якого визначаються інваріантні мовні одиниці, виявляється функціональна ієрархія...;
- прийом опущення (нульової субституції);
- прийом інтерполяції або “каталізу” відсутніх елементів.

Структурний метод досить складний, він охоплює велику кількість різнорідних методів і прийомів, які можна звести до чотирьох основних методик:

- дистрибутивної;
- безпосередніх складників (БС);
- трансформаційної;
- компонентного аналізу.

Основними етапами дистрибутивного аналізу вважаються такі:

- сегментація тексту на одиниці певного рівня (звуки, морфеми, слова);
- ідентифікація виділених одиниць, тобто об'єднання їх у певні класи;
- виявлення відношень між виділеними класами.

Дистрибутивний аналіз набув значного поширення у лінгвістичних дослідженнях, він застосовується при аналізі мовних одиниць будь-якого рівня. При його використанні можна встановити систему фонем і морфем, значення полісемічних слів, особливості семантики певних одиниць тощо.

Методика БС – це прийом подання словотвірної структури слова і синтаксичної структури словосполучення та речення у вигляді ієрархії складників.

В основі аналізу за БС лежить поступове членування висловлення на бінарні складники, яке продовжується доти, доки не залишаться неподільні елементи (кінцеві складники). При такому аналізі речення поступово згортається до “ядерної” одиниці, яка лежить в основі його будови. При цьому членуванні, незалежно від того, це речення чи словосполучення, основоположним є принцип: один з БС є ядром конструкції, а інший – периферією. Напр.: у словосполученні *домашнє завдання* слово *завдання* – ядро; *домашнє* – периферія; *прочитати книгу* – *прочитати* – ядро; *книгу* – периферія. Оскільки аналіз за БС відбувається шляхом виділення словосполучень і згортання їх у речення, то такий прийом називається *згортанням*.

Аналіз за БС є основним прийомом сегментації мовного матеріалу і визначення ієрархії складників у словах, словосполученнях, реченнях.

Трансформаційний аналіз – це експериментальний прийом визначення синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей між мовними об'єктами через подібності й відмінності у наборах їхніх трансформацій. Цей аналіз базується на розумінні того, що в основі кожної складної синтаксичної структури лежить проста і таким чином з простих структур шляхом перетворень (трансформацій) можна вивести складні. Визначити синтаксичну структуру речення за цією методикою – значить визначити ядерні типи, що лежать в його основі, і показати, шляхом яких трансформацій вона утворилася.

У цій методиці використовують поняття *конструкцій, трансформів і трансформацій*. Завдання трансформаційного аналізу полягає в тому, щоб шляхом перетворень описати безліч висловлювань певної мови як похідних від невеликої кількості *ядерних конструкцій*.

Трансформаційний аналіз застосовують при дослідженні синтаксису, морфології, словотвору, лексичної семантики. Напр.: за допомогою цієї методики можна розрізнити назви істот / неістот.

Компонентний аналіз – це система прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якої полягає в розщепленні значення слова на складники, які називаються *семами* (семантичними множниками, маркерами).

Він базується на гіпотезі про те, що значення кожної мовної одиниці складається із семантичних компонентів (сем), і таким чином увесь словниковий склад мови може бути описаним за допомогою незначної кількості семантичних ознак. Методика компонентного аналізу тісно пов'язана з системно-парадигматичним розумінням мови, особливо з теорією поля.

Відомо, що одна лексема може виражати кілька значень, кожне з яких називається семемою. Одні з семем є в своїй основі *денотативними*, тобто відображають предмети зовнішнього світу, інші – *конотативними*, тобто виражають оцінки, емоції тощо.

Сукупність семем, що виражаються однією лексемою, утворюють семантему, а семеми, що входять до складу однієї семантеми, перебувають між собою в ієрархічних відношеннях.

Семеми діляться на семи (гр.sema – знак). Сема розуміється як відображення у свідомості людини окремої ознаки якої-небудь деталі того об'єкта, який загалом

представлений у семемі. Поділ семемі на семи безкінечний, його межею є глибина пізнання якостей і ознак денотата. Компонентний аналіз показує, що число сем, значимих для спілкування, у кожній семемі досить обмежене і виявляється шляхом зіставлення і протиставлення різних семем між собою. *Для компонентного аналізу важливим є не тільки встановлення сем, а й їхньої внутрішньої організації, тобто місця і ролі кожної з них у структурі значення лексеми.* Структурна організація компонентів у значенні слова визначається на основі його синтаксичних властивостей (сполучуваності), а їхня значимість – кількістю одиниць, що сполучаються з цими лексемами.

Поняття методу досить широке, його застосування реалізується шляхом використання наукових прийомів дослідження, з якими ви емпірично (тобто на основі власних спостережень) знайомитеся під час опрацювання наукової літератури. Цих прийомів дуже багато, вони часто залежать не лише від методу, а й від розділу знань про українську мову, що вивчається. Ґрунтуються вони здебільшого на процедурах фіксації й зіставлення мовних явищ, встановлення в них спільного й відмінного, виділенні їх складників тощо.

НАУКОВА НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕННЯ

Обов'язковим елементом вступу є визначення новизни дослідження. Вона полягає не лише в залученні до наукового обігу нового ілюстративного матеріалу, а й у глибшому, ніж у відомій науковій літературі, його аналізові, в узагальненні відомих досліджень з обраної проблеми та порушенні нових питань. Автор наукової роботи коротко викладає наукові положення, запропоновані ним особисто. Студент повинен показати, у чому полягає відмінність отриманих результатів від уже відомих, схарактеризувати ступінь новизни (**“вперше отримано”, “удосконалено”, “дістало подальший розвиток”** тощо). Не можна робити виклад наукового положення у вигляді анотації, коли просто констатується, що в роботі зроблено те й те, а новизна фактично залишається незрозумілою.

Усі наукові положення з урахуванням рівня їх новизни є теоретичною базою виконання в роботі наукових завдань і проблем.

При формулюванні наукової новизни можна вживати такі вирази: **“уперше здійснено комплексне ...”, “створена концепція, що узагальнює ... і розвиває ...”, “... досліджено специфічні зв'язки ...”, “... визначено ефективність ...”, “доведена залежність між ...”**

Наприклад, наукова новизна роботи “Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними” (автор **В. Мараховська**) полягає у встановленні сутності змісту структур, реалізованого через зіставлення двох пропозицій, оформлених як складнопідрядні речення з підрядними прикомпаративними, з'ясуванні визначальних чинників їх смислової та структурної організації, що вирізняють цей тип речень компаративного змісту з-поміж решти порівняльних конструкцій та сприяють диференціації різновидів поліпредикативних утворень у межах означеного типу, аналізі напрямів та різновидів диференційних перетворень прикомпаративних структур.

ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКІВ

Завершальною стадією курсової чи кваліфікаційної роботи магістра є формулювання висновків. У роботах молодих дослідників часто можна помітити типовий недолік: завдання ставляться одні, виконуються ж інші, а висновки зовсім не впливають з дослідження. Спостерегти цей недолік недосвідченому науковцеві буває важкувато, адже всі ці три компоненти навіть у слабких роботах звичайно тематично пов'язані між собою. Не буде ж дослідник-початківець ставити завдання, що стосуються словотворення, досліджувати синтаксис, а висновки робити в галузі фразеології! **Запам'ятайте:** висновки мають ув'язуватися із поставленими завданнями, вони повинні логічно впливати із тексту дослідження, бути обґрунтованими, вказувати, якого результату досяг автор унаслідок виконання поставлених завдань.

Треба дбати про те, щоб висновки можна було читати як окремий твір, у якому відображено основні здобутки вашої роботи.

Формулюючи висновки, “беріть у руки” завдання.

Це, до речі, варто робити не лише наприкінці роботи, а й по ходу її: не зіб'єтеся на манівці із магістрального шляху дослідження!

Оскільки розділи роботи ув'язуються з поставленими завданнями (інколи формулювання назви розділу майже дослівно повторює завдання), то результати його виконання (у розлогоді, широкому вигляді, з проміжними твердженнями, висновками, багато проілюстровані) містяться в самому розділі (розділах), які звичайно поділені на підрозділи. Наприкінці розділів здебільшого подаються проміжні висновки (підсумки) дослідження, нерідко зі статистичними підрахунками, яскравими прикладами. У прикінцевих висновках слід стисло передати зміст цих проміжних висновків. Саме висновків, а не переказати коротко те, чим ви займалися і як добре ви це робили.

У Висновках ви пишете не про те, що ви зробили, а про те, якого результату досягли в процесі виконання роботи.

Ілюстративний матеріал тут не завжди є обов'язковим, він подається (і то в скороченому вигляді) лише тоді, коли допомагає краще зрозуміти суть цих висновків. При формулюванні висновків треба виявити навички та уміння стисло переказувати текст, не втративши основного.

Якщо перше завдання зобов'язувало виявити склад тих чи тих мовних одиниць у певних текстах української мови, то в першому висновку має йтися про те, що становлять собою обстежені мовні одиниці з цього погляду (становлять собою складну й розгалужену систему (значний шар лексики), який (яка) характеризується і т. д., і т.ін.).

Коли ж ви хотіли описати мовні одиниці з якогось боку (виявлення структурних типів, географії поширення, стилістичного потенціалу, особливостей функціонування структури, рівня продуктивності, походження тощо), то це має знайти відображення у висновках, проілюстрованих небагатьма (двома-трьома) найхарактернішими прикладами. Оскільки, як уже зазначалося, *висновки* мають впливати з тексту дослідження, то в цій частині **роботи паспортизувати приклади не прийнято**.

Якщо ви планували виявити тенденції, закономірності в розвитку мовних явищ, то їх треба сформулювати в прикінцевих висновках, наприклад: **у творенні розгляданих найменувань** (називаються, яких) **спостерігається орієнтація на** (збереження давнього лексичного фонду, використання запозичених формантів тощо); **намітилася тенденція до інтернаціоналізації словотвірної підсистеми** (вказується, в якій галузі); **відчувається вплив** (вказується, яких явищ і на які); **становлення акцентної системи** (називається, якої) **відбувалося під впливом** (вказується, чийм) тощо.

Наприклад, дослідник гідронімів басейну р. Стрий **М. Матіїв** так сформулював окремі **завдання** дослідження:

- установити основні принципи, за якими здійснюється найменування водотоків;
- визначити джерела формування гідронімікону.

А тепер порівняйте наведені завдання з **висновками**:

1. В основі переважної більшості гідронімних утворень (77%) лежить апелятивна лексика, 18% найменувань протічних вод має базовою основою антропонімний матеріал.

Відапелятивні назви нерідко дають певну характеристику потокам (*Довговець, Широкий, Кривець, Квасна Вода, Суха, Чорнана, Студівки* та ін.), вони часто пов'язані з назвами сільськогосподарських робіт (*Погарці, Посіч, Лазу*), промислами (*Поташня, Шахта, Токарня*), культурно-історичними та іншими подіями, фауною, флорою і т. ін. (*Войники, З Червоної Дороги, Татарівка, Вовковець, Козівський Присліп, Свинник, Грабина* тощо).

Від антропонімів найменування потоків творилися за допомогою формантів **-ець (-овець), -ова, -івськ(ий), -ин, -ів, -ат** та ін. (*Батинець, Ковтуновець, Тимцьова, Рециківський, Багриїв, Баранчат* тощо). У найменуваннях потоків використовується антропонімний матеріал, який вказує на зовнішню чи внутрішню характеристику людини (*Бухали, Габіїв Потік, Куручів Потік* тощо).

2. Близько 80% гідронімії досліджуваного басейну сформовано українцями, 10% гідронімікону занесено волохами в XV-XVI ст. (*Потік із-під Кичери, Калинча-Сигла* тощо), в основному це територія сучасних Сколівського і Турківського районів. Невелика частина назв – польські, німецькі, угорські лексеми. Окремі іншомовні назви слов'янізувалися, стали географічними термінами.

У назвах водотоків збережена архаїчна лексика бойківського говору, яка на сьогодні (як апелятивна) частково втрапилася.

Ще один приклад. Дослідниця стислого тексту **О. Панченко** поміж інших намітила виконати такі **завдання**:

- визначити поняття стислого тексту й головних складників процесу його створення (суб'єкта, адресата й об'єкта);
- дослідити основні чинники формування стислих текстів і сфери їх функціонування.

Порівняйте ці завдання з **висновками**:

1. Стислий текст – це повідомлення, побудоване в результаті скорочення повного тексту або первісно скорочене, призначене для подальшого розгортання в повний текст. Як правило, стислий текст має підвищену інформативну насиченість у порівнянні з первинним повним варіантом чи текстом такого ж обсягу.

2. Творення стислого тексту є одним із проявів творчої мовної діяльності людини. Текст як об'єкт цієї діяльності орієнтований на того чи іншого адресата; він створюється суб'єктом мовотворчої діяльності, який має той чи інший ступінь комунікативної компетенції. Творчий і стандартизований компоненти тексту виступають у своєрідній взаємодії практично в усіх видах стислих текстів.

3. Стислі тексти є невід'ємною частиною науково-технічного стилю (реферати, анотації, клонспекти, тези), офіційно-ділового (телеграми, протоколи), і газетно-публіцистичного (скорочені газетні повідомлення, оголошення тощо). Необхідність їх створення зумовлена об'єктивними матеріальними й технічними чинниками; у ряді випадків автор тексту суб'єктивно визначає доцільність вживання того чи іншого виду стислого тексту.

У процесі виконання одного завдання здебільшого доходимо не одного, а кількох висновків. Прикінцеві висновки радимо **нумерувати (можна й не нумерувати)**: так простіше привести в порядок власні думки, відділити один висновок від іншого, розгорнути думку, не перескакуючи до іншої.

Висновки мають ґрунтуватися на власних дослідженнях, на аналізі самостійно дібраних мовних фактів, а не на самому огляді літератури з проблеми.

Опрацювання фахової літератури з проблеми допоможе вам сформулювати висновки, однак робити їх на матеріалі досліджень інших мовознавців, які були опрацьовані при огляді літератури, не варто.

І остання порада. Дбаючи про зміст, інколи мимохіть не звертаємо увагу на форму викладу. Особливо тоді, коли боїмося втратити думку, яка “несвоєчасно” з'явилася в голові і яку похапцем записуємо десь на клаптику паперу. Відшліфувавши словесне вираження думки, ми все одно читаємо власний текст дещо упереджено, тобто бачимо в ньому те, що хочемо побачити. Інший читач може зрозуміти наш текст не так, як би нам цього хотілося: даються знаки наші прорахунки у вербалізації думки, яких, на жаль, не вдалося самому помітити. Тому дайте почитати вашу працю комусь із товаришів, а краще – досвідченому науковцеві. Можна відкласти готовий текст на деякий час і повернутися до нього через тиждень, місяць. Повірте, ви читатимете його “іншими очима”, і після цього прочитання та й, звісно, редагування думки звучатимуть чіткіше, переконливіше.

ВИМОГИ ДО ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

Загальні вимоги

Текст курсової та кваліфікаційної роботи магістра набирається на комп'ютері з одного боку аркуша білого паперу.

1. Формат – А4 (210 x 297).

Основний **шрифт** текстового редактора Word – Times New Roman (TNR). Інші шрифти можуть використовуватися лише тоді, коли в тексті роботи наявні символи, відсутні в шрифті TNR.

Кегль (розмір) – 14 пт.

Міжрядковий інтервал - 1,5.

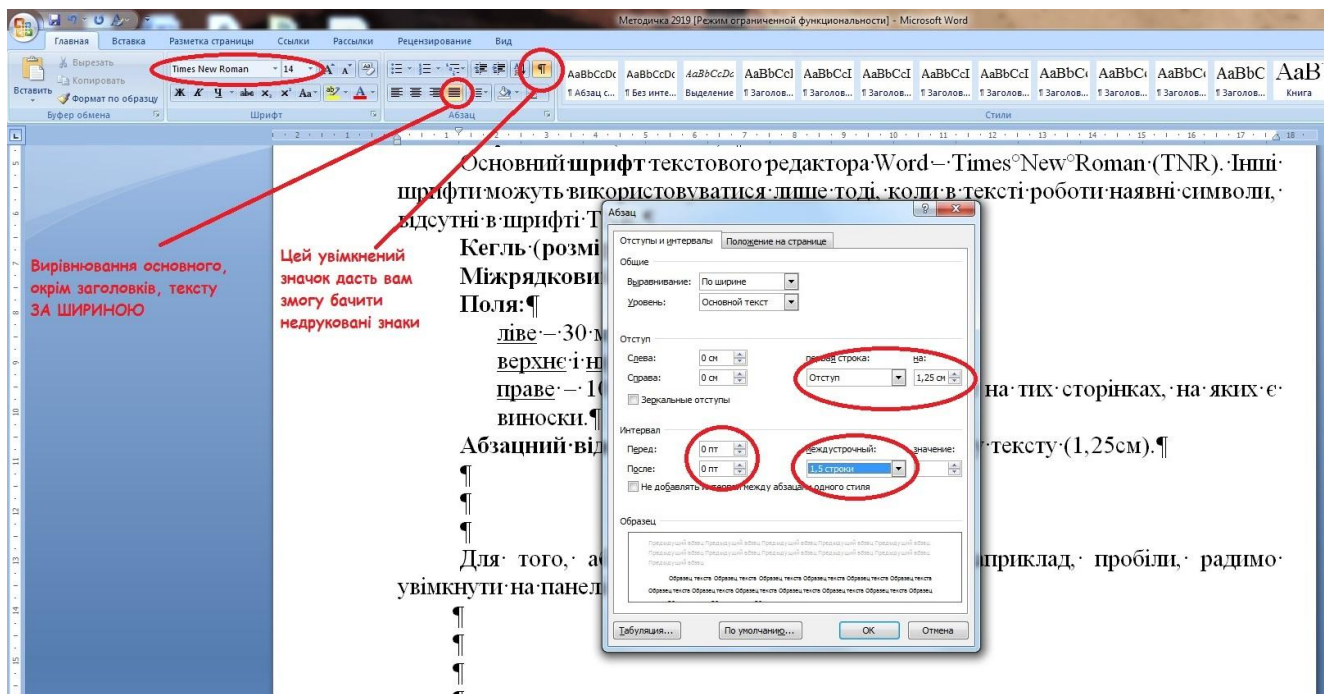
Поля:

ліве – 30 мм

верхнє і нижнє – 20 мм

праве – 10 мм. Нижнє поле не змінюється й на тих сторінках, на яких є виноски.

Абзацний відступ має бути однаковим по всьому тексту (1,25 см).

Для того, аби бачити недруковані знаки (наприклад, пробіли), радимо увімкнути на панелі інструментів відповідний знак (див. скріншот вище).

2. Використання лапок.

Для власних назв та цитат слід використовувати подвійні лапки – “” (ВАТ “Перетворювач”), для наведення значення слова – одинарні ‘’ (Дніпро ‘назва річки’). У тексті не є припустимими ні кутові «», ні різнорівневі „” лапки.

3. Необхідною умовою є розрізнення дефіса (-) як внутрішньослівного графічного знака і тире (–) – як пунктуаційного.

4. Використання нерозривного пробілу є обов’язковим при оформленні:

а) ініціалів імені й прізвища в тексті статті або імені, по батькові й прізвища у списку літератури: а) ініціал імені-нерозривний пробіл-прізвище (*І. Петренко*); б) ініціал імені-нерозривний пробіл-ініціал по батькові-нерозривний пробіл-прізвище (*І. П. Петренко*);

б) нумерованих або маркованих літерами переліків (нерозривний пробіл ставиться після цифри/літери-маркера);

в) графічних скорочень (*15 с., С. 122, ХХ ст., ХІХ в.* тощо).

Нерозривний пробіл ставиться шляхом одночасного натискання клавіш **CtrlShift+пробіл**

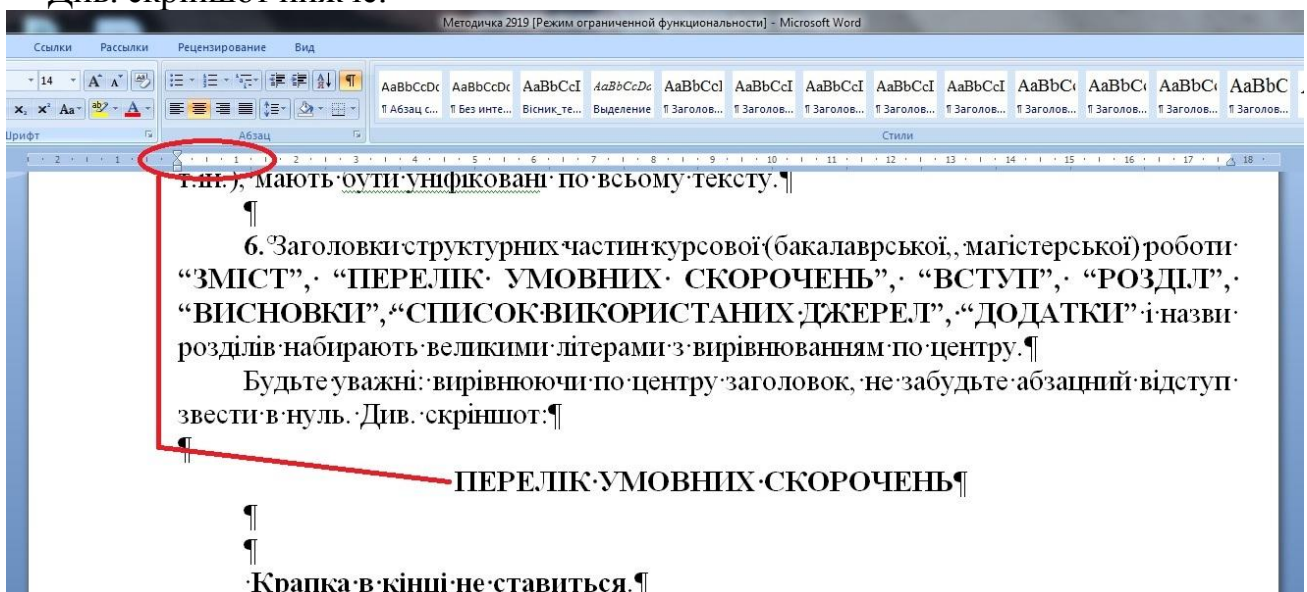
5. Найпоширеніші скорочення, які використовуються у статті (*ст., напр. і т.ін.*), мають бути уніфіковані по всьому тексту.

6. Заголовки структурних частин курсової та кваліфікаційної роботи магістра **ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ДОДАТКИ** і назви розділів набирають великими літерами з вирівнюванням по центру.

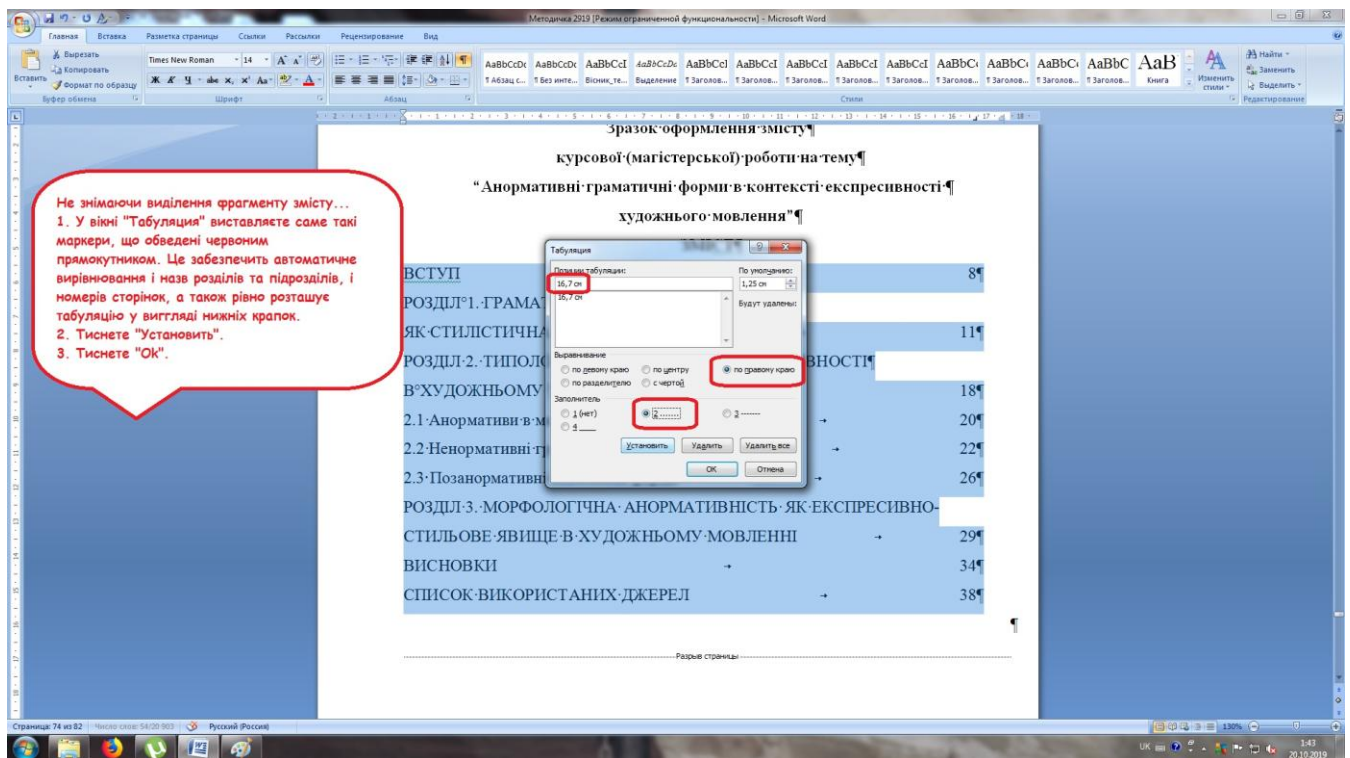
Будьте уважні: вирівнюючи по центру заголовок, не забудьте абзацний відступ звести в нуль. Наприклад:

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Див. скріншот нижче:

Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів подають арабськими цифрами без знака № і без крапки в кінці.

Номер сторінки проставляється У ПРАВОМУ ВЕРХНЬОМУ КУТІ БЕЗ КРАПКИ В КІНЦІ

Першою сторінкою є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок.

Друга й третя сторінки – завдання на наукову роботу.

Четверта – реферат українською мовою.

П'ята – реферат англійською мовою.

Шоста – зміст.

Сьома – вступ.

На титульному аркуші, завданні, рефератах, змісті номери сторінок не ставлять, але враховують у загальну нумерацію.

Номер сторінки проставляється починаючи зі Вступу

Зміст роботи містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів, списку використаних джерел.

Цифру, що вказує на порядковий номер розділу, ставлять після слова "РОЗДІЛ", після неї крапку не ставлять, потім з нового рядка набирають заголовок розділу.

Наприклад:

РОЗДІЛ 1
АВТОРСЬКИЙ ЛЕКСИЧНИЙ НОВОТВИР
ЯК ОБ'ЄКТ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підрозділи мають нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. Після номера підрозділу ставиться крапка, потім у цьому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Назва підрозділу друкується зі звичайного абзацу з вирівнюванням по ширині. Між попереднім текстом і назвою підрозділу має бути пропуск в один рядок (один раз натискаємо Enter). Після назви підрозділу робиться такий же, в один рядок, відступ. І лише після цього з абзацу набирається текст.

Наприклад:

1.1. Лінгвістична природа лексичного новотвору

Пункти нумеруються в межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими, ставлять крапку, наприклад: **1.1.1.** – перший пункт першого підрозділу першого розділу).

Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту.

Між підпунктом, набраним зі звичайного абзацу й вирівняним по ширині, і попереднім текстом робиться відступ в один рядок, а після підпункту відступ не робимо, а одразу з абзацу друкуємо текст. *Наприклад:*

1.1.1. Оказіональні й потенційні слова

Текст...

Ілюстрації (схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках курсової та кваліфікаційної роботи магістра, включають до загальної нумерації сторінок.

Загальні правила подання приміток і виносок

Примітки вміщують у роботі за необхідністю пояснення змісту тексту, таблиці або ілюстрації. Їх розташовують безпосередньо після тексту, таблиці, ілюстрації, яких вони стосуються. Якщо примітка одна, то її не нумерують. Слово “**Примітка**” друкують з великої літери з абзацного відступу, не підкреслюючи. Після слова “Примітка” ставлять крапку і з великої літери в тому ж рядку подають текст примітки. При цьому бажано використовувати шрифт меншого розміру, ніж той, яким надруковано основний текст.

Наприклад, О. Колесникова у статті “Відображення в сучасних тлумачних словниках сумнівного фразео-лексемного зв’язку (у три вирви, битий жак, розпустити ханьки)” подає таку примітку:

Примітка. Під фраземою розуміємо сукупність усіх лексико-граматичних і семантичних варіантів семантично й синтаксично цілісної експресивної одиниці мови, організованої за моделлю номінативного чи предикативного сполучення слів. Сукупність одного значення певної фраземи з усіма можливими для його передачі лексичними варіантами цієї ж ФО ідентифікуємо як фразеологізм, а конкретний (у мовленні) формально-семантичний вияв фраземи (чи фразеологізму) – як фразео-семантичний варіант. Поняття фразеологізму й фраземи можуть збігатися у разі моносемантичності фраземи. Фразеологічна одиниця – будь-яка лексико-семантична одиниця фразеологічної підсистеми мови.

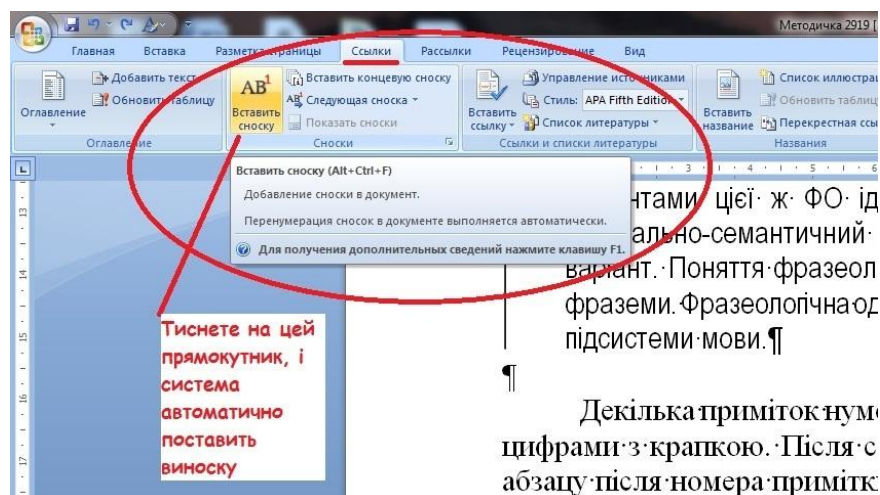
Декілька приміток нумерують послідовно, у межах однієї сторінки, арабськими цифрами з крапкою. Після слова “Примітки” ставлять двокрапку і з нового рядка з абзацу після номера примітки з великої літери подають текст примітки. *Наприклад:*

Примітки:

1. Текст примітки.
2. Текст примітки.

Пояснення до окремих даних, наведених у тексті чи таблиці, допускається оформляти **виносками**. Їх нумерують окремо для кожної сторінки арабськими цифрами у вигляді верхнього індексу. Якщо виноска на сторінці одна, то її можна позначати символом у вигляді зірки (*). Знаки виноски проставляють безпосередньо після того слова, речення, до якого дають пояснення.

Виноски краще оформляти за допомогою Microsoft Word, а не вручну. Див. скріншот нижче:

Загальні правила цитування та покликання на використані джерела

У курсовій та кваліфікаційній роботі магістра студенти мають подавати покликання на наукові праці, окремі результати, думки, ідеї, цифри, факти з яких наводяться в роботі.

Науковий етикет вимагає точного відтворення цитованого тексту, без найменшого спотворення змісту джерела. Текст цитати подається в лапках і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Цитування має бути повним, без довільного скорочення авторського тексту. Допускається пропуск слів, речень, абзаців за умови, якщо це не спотворює авторського тексту; такі пропуски позначаються трьома крапками. Вони можуть ставитися в будь-якому місці цитати: на початку, всередині, в кінці. Якщо перед вилученим текстом або за ним стояв розділовий знак, він не зберігається.

Віршовані рядки наводяться без лапок і можуть подаватися курсивом. **Наприклад:**

У поезії Д. Павличка деривати з демінутивними суфіксами вживаються для передачі відтінків пестливості, голубливості, замилування, створюють ліричну атмосферу оповіді:

Дівчино, дівчино, де твої крильця?

Небо весняне в сяйві іскриться.

*Чи не пора нам летіти, **маленька**,*

*В ярій пшениці шукати **гнізденька** [25, т. 2, с. 265].*

Якщо цитату оформляють як пряму мову, тобто супроводжують словами автора наукової роботи, який її наводить, то застосовують при цьому відповідні розділові знаки. **Наприклад:**

“Нашу характеристику іменника в сучасній українській мові, – зазначає Ю. Шерех, – ми почнемо якраз з погляду його синтаксичної ролі й властивостей, а вже потім перейдемо до того, якими зовнішніми ознаками (закінчення відмінків, наголос) ці функції обслуговуються” [5, с. 165].

Якщо цитата синтаксично пов'язана з авторським текстом, перше її слово пишеться з малої літери. **Наприклад:**

На думку Ю. Шевельова, епістолярій і надалі залишається цінним джерелом для традиційного використання як “матеріал для побудови біографії даного письменника нарівні з документами, щоденниками, спогадами” [13, с. 48].

З малої букви цитата пишеться й тоді, коли вона синтаксично не пов'язана з текстом, але наводиться не з початку речення. **Наприклад:**

Автор відзначає, що “... провести чітку межу між гендерною лінгвістикою та лінгвістичною гендерологією вдається не завжди” [7, с. 15].

Якщо автор роботи переказує думку вченого, а не цитує, тоді текст у лапки не береться, а в квадратних дужках перед порядковим номером покликання зазначається “див.” [див. 2, с. 18]. Цитати мають органічно вписуватися в контекст роботи.

Покликатися на першоджерела необхідно тоді, коли ви використовуєте дані (факти, обґрунтування), узяті з наукових праць інших авторів.

Якщо у вас виникла потреба використати висловлювання (цитату), на яке покликається дослідник, працю якого ви опрацьовуєте, вам необхідно розшукати першоджерело, перевірити цитату, пересвідчитися в її правильності, а разом з тим прочитати і всю працю, щоб не пропустити цікавих міркувань щодо вашої теми. Неприпустимою є ситуація, коли в тексті автор пише: “За висловом (як стверджує) О. О. Потебні...”, а в підрядній виносці покликається на працю В. С. Ващенко чи С. Я. Єрмоленко. Лише у випадку, коли потрібна праця? відсутня в доступних для вас бібліотеках, можливе розміщення цитати з покликанням на іншого автора, яка подається у виносці після слів: “цит. за ” із зазначенням у квадратних дужках [цит. за 22, с. 45].

Цитати з праць не українських авторів
треба перекладати українською мовою.

Не допускається об'єднання в одне ціле кількох цитат, узятих з різних місць того самого або різних джерел. **Кожна цитата має оформлятися окремо.**

Усі цитати обов'язково супроводжуються покликанням на джерело (це дозволяє в разі потреби перевірити правильність цитування, підвищує відповідальність за цитований текст).

Цитувати треба в міру. Надмірне цитування, наведення надто великих уривків чужих текстів свідчить про невміння дослідника аргументувати свої твердження, неспроможність аналізувати те чи те явище.

Порядковий номер і сторінка цитованого джерела подається у квадратних дужках одразу після цитати. Спочатку арабськими цифрами зазначають порядковий номер джерела, під яким воно внесено в “Список використаної літератури”, а потім через кому – номер сторінки (чи сторінок), на яких міститься саме та інформація, на яку робиться покликання, **наприклад:**

“...текст цитати...” [20, с. 48–49].

Коли ж дається покликання на багатотомне видання, то обов'язково вказують і том, **наприклад**:

| [12, III, с. 234].

Якщо в роботі тільки згадується якийсь видання (джерело інформації), то покликання на нього не передбачає вказівку конкретних сторінок. **Наприклад**:

| "... у працях [4-8]...", "... як зазначається в роботі [15]".

При покликанні на розділи, підрозділи, додатки курсової та кваліфікаційної роботи магістра зазначають їх номери, **наприклад**:

| "... у розділі 1 ...", "... див. 2.1 ...", "... за 3.2.2 ...", "... відповідно до 2.1.1 ...",
| "... у додатку А ...".

Крім того, досить поширеним є такий спосіб оформлення покликання, коли в квадратних дужках зазначається прізвище автора та рік видання праці, а після двокрапки зазначається сторінка (сторінки), на якій міститься той матеріал, що цитується, **наприклад**:

| [Загнітко 1996: 212], або [Загнітко 1996, с. 212], або [Загнітко 1996 с. 212].

Щоправда, останній варіант оформлення покликань не є бажаним у студентських роботах.

Оформлення прикладів-ілюстрацій

Кожна ілюстрація, наведена в курсовій та кваліфікаційній роботі магістра, як уже зазначалося, повинна точно паспортизуватися. Якщо ілюстративний матеріал добирається з одного джерела (художній твір, лексикографічне видання тощо), то найзручніше його оформляти в такий спосіб: при першому наведенні прикладу для аналізу в круглих дужках зазначити сторінку й подати виноску, **наприклад**:

| *І сонцеокий день крізь дим далечини блакитним леготом і нестить, і голубить*
| (с. 61)¹.

Можна оформляти ілюстративний матеріал і в інший спосіб: як тільки починають аналізувати те чи те мовне явище, при першому наведенні прикладу заносять до списку використаних джерел те джерело, з якого добирався фактичний матеріал, і біля прикладів у квадратних дужках зазначають порядковий номер джерела відповідно до його позиції в списку, а через кому – сторінку, звідки взято приклад, наприклад: [12, с. 235].

---

¹ Тут ідалі покликаємося на видання: Маланюк Є. Земна мадонна: Вибране (Острава, 1991), зазначаючи в дужках сторінки.

Приклади-ілюстрації досліджуваного явища набирають іншим шрифтом (курсивом), тлумачення значень слів, словосполучень, речень беруть у лапки ‘ ’. Обов’язковим є покликання на джерело тлумачення.

Увесь ілюстративний матеріал не може бути використаний при аналізі, щоб уникнути перевантаження ним описової частини, слід подавати не *більше п’яти найбільш виразних і яскравих прикладів*, а загальну кількість позначати цифрою або винести в додатки.

ЗАХИСТ РОБОТИ

Остаточно завершеною кваліфікаційну роботу магістра можна вважати лише після її захисту перед екзаменаційною комісією.

Подання голові екзаменаційної комісії на роботи пишуть наукові керівники. Рецензію студент одержує за кілька днів до захисту й готує відповіді на зауваження.

На захист випускник коротко реферує основний зміст свого дослідження, його висновки. Успіх захисту значною мірою залежить від того, як студент підготується до виступу, наскільки переконливо пояснить головні положення дослідження, доведе цінність, актуальність зібраного матеріалу й аргументовано відповість на поставлені запитання голови, членів екзаменаційної комісії та рецензента.

При оцінюванні
студентських наукових робіт
обов'язково враховується
рівень їх захисту.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВИХ РОБІТ

Оцінювання курсової роботи здійснюється за 100-бальною шкалою. Рейтингова оцінка з курсової роботи містить два складники. Перший характеризує якість виконаної роботи (50 – 80 балів), другий – якість захисту (0 – 20 балів). Захист курсової роботи проводить комісія у складі трьох викладачів кафедри, серед яких і керівник роботи. Захист публічний, на ньому можуть бути присутні (за бажанням) викладачі й студенти.

Рейтингова система оцінювання курсових робіт

Кількість балів	Етапи оцінювання курсових робіт
50 – 80 балів	<p style="text-align: center;">Оцінка наукового керівника</p> <p>Під час оцінювання курсової роботи враховуються:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ступінь самостійності, оригінальності дослідження. 2. Повнота розкриття теми і коректність обрання методів. 3. Обсяг використання в роботі теоретичних висновків з теми, що містяться в працях вітчизняних і зарубіжних учених, якість опрацьованих джерел. 4. Якість підготовки основних складників дослідження:<ul style="list-style-type: none"> - у вступі обґрунтовується актуальність теми, формулюються об'єкт, предмет, мета і завдання, проводиться аналіз ступеня дослідження проблеми, вказується наукова новизна, практичне значення, структура роботи; - основна частина роботи ґрунтується на змісті поставлених завдань. <p>При оцінюванні першого розділу акцентується увага на його головному призначенні: визначенні методологічних і науково-теоретичних основ розкриття проблеми.</p> <p>У другому (третьому) розділі міститься практична розробка проблеми запропонованим студентом способом, ефективність способу за наведеними даними:</p> <ul style="list-style-type: none"> - висновки оцінюються за здатністю відображати підсумки проекту, відповідністю меті й завданням, наявністю пропозицій подальшої розробки проблеми; - список літератури з-поміж використаних джерел містить і видання, надруковані за останні 5-10 років. Наукова література, використана студентом, відображає сучасний рівень вирішення конкретно тієї проблеми, яка була означена у вступі. <ol style="list-style-type: none"> 5. Оволодіння студентом основними компетентностями, зокрема, такими, як:<ul style="list-style-type: none"> - уміння доцільно поєднувати методи дослідження для

	<p>аналізу того чи іншого аспекту;</p> <ul style="list-style-type: none"> - уміння самостійно встановлювати і формулювати проблеми в дослідженні певних аспектів чи у використанні певних методологій; - уміння встановлювати нові зв'язки між відомими явищами, знаходити нові рішення відомих проблем; - уміння визначати перспективні напрямки дослідження конкретної теми; - уміння застосовувати засвоєні знання при виконанні дослідницьких завдань; - уміння самостійно створювати системи доказових аргументів; - уміння співвідносити результати власного пошуку з наявними результатами в обраному дослідницькому полі; - оволодіння прийомами та навичками самостійної дослідницької роботи; - формулювання в результаті дослідження самостійних висновків; - висунення рекомендацій щодо використання запропонованих результатів і висновків у науці та практиці. <p>6. Грамотність, стиль і відповідність оформлення встановленим вимогам.</p> <p>7. Дотримання студентом графіка виконання етапів наукової роботи.</p>
0 – 20 балів	<p style="text-align: center;">Оцінка захисту курсової роботи</p> <p>враховує вільну орієнтацію в матеріалах роботи і науковому дискурсі, що стосується теми дослідження, знання питань теми, самостійність і вільне володіння термінологією дослідження, розуміння природи і сутності досліджуваного предмета, уміння застосовувати теоретичні положення до вирішення практичних завдань, уміння відстоювати свої погляди під час захисту, уміння в короткій доповіді розкрити основні положення й результати дослідження, повнота відповідей на поставлені питання комісії; рівень володіння сучасною українською літературною мовою, розвиток усного мовлення, дотримання наукового стилю.</p>

Державна атестація студентів проводиться у формі захисту кваліфікаційної роботи магістра. На державну атестацію виноситься система умінь, що визначена в освітньо-кваліфікаційній характеристиці, та система відповідних змістових модулів, що складають нормативну частину змісту освітньо-професійної програми підготовки фахівця. Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти передбачає проведення аналізу та теоретичної розробки (моделювання та дослідження процесів і об'єктів) актуальних питань, проблеми відповідної галузі знань.

Виконання та захист кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти є заключним етапом навчання студента за відповідною освітньо-професійною програмою і має на меті систематизувати, закріпити і розширити теоретичні знання й практичні навички у вирішенні професійних завдань, а також визначити відповідність рівня його підготовки вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця з вищою освітою певної спеціальності.

Оцінювання кваліфікаційних робіт магістрів здійснюється за 100-бальною шкалою. Рейтингова оцінка містить два складники. Перший характеризує якість виконаної роботи (50 – 80 балів), другий – якість захисту (0 – 20 балів).

***Рейтингова система оцінювання
кваліфікаційної роботи магістра***

Кількість балів	Етапи оцінювання кваліфікаційних робіт
60 – 80 балів	<p style="text-align: center;">Оцінка рецензента</p> <p>Під час оцінювання кваліфікаційної роботи враховуються:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Обґрунтованість вибору теми. 2. Відповідність теми спеціальності, з якої присвоюється кваліфікація. 3. Актуальність, наукова новизна дослідження. 4. Відповідність мети і завдань темі роботи, коректність підходів до виконання завдань, логіка викладу матеріалу. 5. Ступінь самостійності, оригінальності дослідження. 6. Повнота розкриття теми і коректність обрання методів. 7. Обсяг використання в роботі теоретичних висновків із теми, що містяться в працях вітчизняних і зарубіжних учених, якість опрацьованих джерел. 8. Дотримання загальної структури роботи, яка включає титульний лист, завдання, реферат українською мовою та анотацію англійською мовою, зміст, вступ, основну частину, загальні висновки, список використаних джерел, список використаної літератури, додатки (за необхідності). 9. Коректність використання конкретних методів аналізу проблеми. 10. Доцільність співвідношення структурних частин роботи. 11. Якість підготовки основних складників дослідження: <ul style="list-style-type: none"> - у вступі обґрунтовується актуальність теми, формулюються об’єкт, предмет, мета і завдання, проводиться аналіз ступеня дослідження проблеми, вказується наукова новизна, практичне значення, структура роботи; - основна частина роботи ґрунтується на змісті поставлених завдань. 12. При оцінюванні першого розділу акцентується увага на

його основному призначенні: визначенні методологічних і науково-теоретичних основ розкриття проблеми.

У другому (третьому) розділі міститься практична розробка проблеми запропонованим студентом способом, ефективність способу за наведеними даними:

- висновки оцінюються за здатністю відображати підсумки проекту, відповідністю меті й завданням, наявністю пропозицій подальшої розробки проблеми.

- список літератури з-поміж використаних джерел містить і видання, надруковані за останні 5-10 років, та не менше 5 джерел іноземною мовою (крім російської). Наукова література, використана студентом, відображає сучасний рівень вирішення конкретно тієї проблеми, яка була означена у вступі.

13. Оволодіння студентом основними компетентностями, зокрема, такими, як:

- уміння доцільно поєднувати методи дослідження для аналізу того чи іншого аспекту;

- уміння самостійно встановлювати і формулювати проблеми в дослідженні певних аспектів чи у використанні певних методологій;

- уміння встановлювати нові зв'язки між відомими явищами, знаходити нові рішення відомих проблем;

- уміння визначати перспективні напрямки дослідження конкретної теми;

- уміння застосовувати засвоєні знання при виконанні дослідницьких завдань;

- уміння самостійно створювати системи доказових аргументів;

- уміння співвідносити результати власного пошуку з наявними результатами в обраному дослідницькому полі;

- оволодіння прийомами та навичками самостійної дослідницької роботи;

- формулювання в результаті дослідження самостійних висновків, кореляція з темою, метою і завданнями;

- висунення рекомендацій щодо використання запропонованих результатів і висновків у науці та практиці.

14. Грамотність, стиль і відповідність оформлення встановленим вимогам.

15. Дотримання студентом графіка виконання етапів наукової роботи.

Студент повинен бути ознайомлений зі змістом рецензії до захисту наукової роботи. Внесення змін до роботи після отримання рецензії не допускається.

0 – 20 балів	Оцінка захисту враховує вільну орієнтацію в матеріалах роботи і науковому дискурсі, що стосується теми дослідження, знання питань теми, самостійність і вільне володіння термінологією дослідження, розуміння природи і сутності досліджуваного предмета, уміння застосовувати теоретичні положення до вирішення практичних завдань, уміння відстоювати свої погляди під час захисту, уміння в короткій доповіді розкрити основні положення й результати дослідження, повнота відповідей на поставлені питання екзаменаційної комісії; рівень володіння сучасною українською літературною мовою, розвиток усного мовлення, дотримання наукового стилю.
--------------	--

Переведення загальних рейтингових оцінок в оцінки за національною шкалою та шкалою ECTS здійснюється відповідно до таблиці:

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 69 (достатньо)		
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Незараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

ЛІТЕРАТУРА

Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике. Москва : Высшая школа, 1991. 140 с.

Білоусенко П. І. Мовознавчі студії в школі. Запоріжжя : Хортиця, 2000. 40 с.

Білоусенко П. І., Арешенков Ю. О., Віняр Г. М. Учїться висловлюватися. Київ : Рад. школа, 1990. 127 с.

Іванченко Р. Г. Літературне редагування. Київ : Вища школа, 1983. 248 с.

Колоїз Ж., Остроушко О. Студентська наукова робота з української мови : навч. посібник для студентів факультету української філології. Кривий Рїг : ФОП Маринченко С. В., 2016. 162 с.

Мороз І. В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. Київ : Курс, 1997. 56 с.

Оголевець А. В. Методика підготовки наукового дослідження з української мови. Полтава : ПДПУ, 2001. 44 с.

Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посібник для студентів, курсантів, аспірантів, ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

Основи наукових досліджень: Матеріали до спецкурсу для студентів філологічних спеціальностей / упор. Ю. Арешенков. Кривий Рїг : КрДПІ, 1996. 22 с.

Різун В. В. Літературне редагування. Київ : Либідь, 1996. 273 с.

Сабадош І. В. Кваліфікаційна робота з українського мовознавства : методичні рекомендації для студентів українського відділу філологічного факультету університету. Ужгород, 2003. 80 с.

Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень : конспект лекцій. Київ : Академвидав, 2004. 207 с.

Штонь О. П., Буда В. А. Курсова робота з української мови. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. 64 с.

Довідкові лінгвістичні видання

Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1960. 607 с.

Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.

Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.

Марузо Ж.. Словарь лингвистических терминов. Москва : Изд-во иностр. л-ры, 1960. 436 с.

Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Москва : Просвещение, 1976. 544 с.

Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.

Словник української мови : в 11-и томах. Київ : Наук. думка, 1970-1980.

Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. Русанівський, О. Тараненко (співголови), М. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. Бажана, 2004. 824 с.

Шевченко Л. Ю., Різун В. В., Лисенко Ю. В. Сучасна українська мова: довідник. Київ : Либідь, 1993. 336 с.

А.1. Зразок титульного аркуша курсової роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Філологічний факультет
Кафедра української мови

КУРСОВА РОБОТА
з сучасної української мови
0
на тему: **ЗАСТАРІЛА ЛЕКСИКА В РОМАНІ**
ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО “ДИВО”

Студента(ки) 2 курсу, групи 6.0148-у
спеціальності 014 “Середня освіта”
освітньої програми “Українська мова та
література”
спеціалізації 014.01 “Українська мова та
література”
Кравчук Ірини Миколаївни
Керівник: к. філол. н., доцент
Степаненко Олена Василівна

Національна шкала _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗАПОРІЖЖЯ

20__

А.2. Зразок титульного аркуша кваліфікаційної роботи магістра

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ГЕНДЕРНА ТЕМАТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ**

Виконав(ла): студент(ка) 2 курсу, групи 8.035_-у
спеціальності 035 “Філологія”
освітньої програми “Українська мова та література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

_____ А. С. Розвадовська
підпис

Керівник _____ д-р філол. наук,
підпис проф. В. П. Слісаренко

Рецензент _____ канд. філол. наук,
підпис доц. О. М. Олександрович

Запоріжжя
20__

Б.1 Бланк завдання на кваліфікаційну роботу магістра

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет *філологічний*

Кафедра *української мови*

Рівень вищої освіти *магістр*

Спеціальність *035 “Філологія”*

Освітня програма *“Українська мова та література”*

Спеціалізація *035.01 “Українська мова та література”*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

Р. О. Христіанінова

“_____” _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)**

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

1 Тема роботи _____

керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від “_____” _____ 20__ року № _____

2 Строк подання студентом роботи _____

3 Вихідні дані до роботи _____

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5 Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____

6 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника роботи	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7 Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки

Студент _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Б.2 Зразок оформлення завдання на кваліфікаційну роботу магістра

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *філологічний*

Кафедра *української мови*

Рівень вищої освіти *магістр*

Спеціальність *035 “Філологія”*

Освітня програма *“Українська мова та література”*

Спеціалізація *035.01 “Українська мова та література”*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

_____ Р. О. Христіанінова

24 жовтня 2019 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ *Молоцькому Вадимові Олександровичу*

1. Тема роботи *Українські мелосоніми: структурно-семантичний і функційно-прагматичний аспекти*, керівник роботи *Меркулова Оксана Володимирівна*, кандидат філологічних наук, старший викладач, затверджені наказом ЗНУ від 24 травня 2019 року № 781-с.

2. Строк подання студентом роботи – 24.12.2019

3. Вихідні дані до роботи : *Матеріали відеохостингу YouTube (Українська музика 1991-1999. Територія А, ВУЗВ, Аква Віта ; Українська музика 2000-2009. Бумбокс, Потан и Настя, Скрябін ; Українська музика 2010-2014. Іван Дорн, Quest Pistols, Тіна Кароль; Українська музика 2015-2019. Антитіла, Оля Полякова, Олег Винник) ; наукові праці М. М. Торчинського, Т. В. Желтоногової, Л. П. Юлдашевої та ін.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

- 1. Місце мелосоніма в ономастиці.*
- 2. Заголовок пісні в лінгвістиці тексту.*
- 3. Семантичне співвідношення заголовка й тексту пісні.*
- 4. Структурна організація мелосонімів.*
- 5. Функції мелосонімів.*
- 6. Прагматичний потенціал назв пісень.*

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника роботи	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Меркулова О. В., ст. викладач	07.10.2018	07.10.2018
Перший розділ	Меркулова О. В., ст. викладач	25.12.2018	25.12.2018
Другий розділ	Меркулова О. В., ст. викладач	24.02.2019	24.02.2019
Висновки	Меркулова О. В., ст. викладач	20.05.2019	20.05.2019

6. Дата видачі завдання – 05.09.2018

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Вересень – жовтень 2018 р.	Виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	Вересень – грудень 2018 р.	Виконано
3.	Написання вступу	Січень 2019 р.	Виконано
4.	Підготовка розділу 1 “Науково-теоретичні засади дослідження мелосонімів у мовознавстві”	Лютий – березень 2019 р.	Виконано
5.	Написання розділу 2 “Мелосонім та його функціонування в мові”	Березень – травень 2019 р.	Виконано
7.	Формулювання висновків	Листопад 2019 р.	Виконано
8.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Грудень 2019 р.	Виконано
9.	Захист роботи	Січень 2020 р.	Виконано

Студент

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

ДОДАТОК В

Зразок оформлення реферату українською мовою

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Українські мелосоніми: структурно-семантичний та функційно-прагматичний аспекти” містить 68 сторінок.

Для виконання роботи дібрано 300 заголовків пісень, опрацьовано 92 джерела.

Об’єктом дослідження стали мелосоніми, вилучені з матеріалів відеохостингу YouTube.

Предметом дослідження були семантика, будова, функційне навантаження та прагматика зафіксованих заголовків пісень.

Мета дослідження – проаналізувати семантику, структуру, функції та прагматику українських мелосонімів.

У процесі дослідження виконано такі **завдання**:

- 1) укладено картотеку назв українськомовних пісень;
- 2) здійснено семантичну класифікацію розгляданих мелосонімів;
- 3) з’ясовано структурні особливості пісенних заголовків;
- 4) досліджено прагматичне спрямування мелосонімів;
- 5) окреслено функційне навантаження назв пісень.

Дослідження велося із застосуванням описового **методу**, що передбачає лінгвістичне спостереження, узагальнення та класифікацію матеріалу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в україністиці здійснюється спроба комплексної характеристики мелосонімів, проведено семантико-структурний і функційно-прагматичний аналізи цих одиниць.

Сфера застосування. Результати дослідження можуть бути використані в процесі підготовки курсів із навчальних дисциплін “Основи ономастики” та “Стилістика і культура мовлення”.

Ключові слова: ЗАГОЛОВОК ПІСНІ, МЕЛОСОНІМ, ПРАГМАТИКА, СЕМАНТИКА, СТРУКТУРА, ТЕКСТ ПІСНІ, ФУНКЦІЇ

Зразок оформлення реферату англійською мовою

ABSTRACT

Master's thesis Ukrainian Melosonims: Structural, Semantic, Functional and Pragmatic Aspects contains 68 pages.

To fulfill the thesis 300 song titles were selected, 92 scientific sources were studied.

The object of the study was the melosonims seized from the YouTube videos.

The subject of the study was the semantics, structure, functional load and pragmatics of the registered song titles.

The aim of the study was to analyze the semantics, structure, functions and pragmatics of the melosonims.

During the study the following **tasks** were completed:

- 1) the card index of Ukrainian language song titles was developed;
- 2) the semantic classification of the reviewed melosonims was made;
- 3) the structural peculiarities of the song titles were ascertained;
- 4) the pragmatic direction of the melosonims was investigated;
- 5) the functional load of the song titles was outlined.

The study was based on the descriptive **method** which provides for linguistic observation, generalization and classification of the material.

Scientific novelty of the study is that for the first time in Ukrainian studies an attempt to complete the characteristics of melosonims is made, a semantic, structural, functional and pragmatic analysis of these units has been carried out.

Application Field. The results of the study can be used in the preparation of courses in disciplines “Fundamentals of Onomastics” and “Stylistics and Culture of Speech”.

Keywords: SONG TITLE, MELOSONIM, PRAGMATICS, SEMANTICS, STRUCTURE, LYRICS, FUNCTIONS

Зразок оформлення вступу
на прикладі кваліфікаційної роботи магістра
“Українські мелосоніми: структурно-семантичний і функційно-прагматичний
аспекти”

ВСТУП

Широке коло дослідницького пошуку засвідчує неприхований інтерес сучасних мовознавців до вироблення стратегій оптимального спілкування з людиною. Для реалізації цього одним із засобів є пісня, яка виконує важливу роль у формуванні культурних та ціннісних орієнтирів у носіїв мови.

Необхідною технічною умовою зберігання пісні є її назва. Вона безумовно забезпечує зручність у пошуку, структурує значний за обсягом матеріал і водночас становить універсальну одиницю, котра неодмінно пов'язана з можливістю втілення авторського, зокрема творчого, задуму.

Заголовок – це перший знак пісні, що дає слухачеві цілий комплекс уявлень про неї, здатний заінтригувати, пробудити цікавість, сформувати в нього розуміння тексту. Завдяки назві пісня набуває значення товару. Заголовок – це відправний пункт спілкування між автором та слухачською аудиторією.

В ономастиці сформувалася окрема тематична група пропріативів на позначення назв пісень, іменована в науковому обігу як мелосоніми, що належить до різновиду ідеонімів – власних назв продуктів духовної та інтелектуальної діяльності людини.

Перші спроби аналізу подібних власних назв пов'язані з розвідками, що присвячені заголовкам різних типів музичних творів (І. Муромцев [див. 46]), описані частково в межах лінгвістичного дослідження пісенного тексту (Л. Козуб [див. 35], В. Панченко [див. 49]) або в намаганнях деталізувати ономастичну терміносистему (М. Торчинський [див. 71]). Мелосоніми не стали безпосереднім об'єктом наукового пошуку.

Натомість на сьогодні маємо значні здобутки у вивченні заголовків, переважно з позицій літературознавства (В. Галич [див. 16], Т. Желтоногова [див. 23] та ін.) й лінгвістики тексту (І. Гальперін [див. 17], М. Кожина [див. 33], О. Пешковський [див. 51] та ін.).

Актуальність дослідження визначається необхідністю комплексного аналізу мелосонімів з метою виявити характерні особливості номінації українськомовних пісень. Перспективним видається зв'язок досліджуваної теми із загальними проблемами семантики та прагматики.

Об'єкт дослідження – власні назви українськомовних пісень, вилучені з матеріалів відеохостингу YouTube.

Предметом дослідження є семантика, будова, функційне навантаження та прагматика зафіксованих мелосонімів.

Мета дослідження – проаналізувати семантику, будову, функційне навантаження та прагматику українських мелосонімів.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- 1) укласти картотеку назв українськомовних пісень;
- 2) здійснити семантичну класифікацію розглянутих мелосонімів;
- 3) з'ясувати структурні особливості пісенних заголовків;
- 4) окреслити функційне навантаження назв пісень;
- 5) дослідити прагматичне спрямування мелосонімів.

Методи дослідження: у роботі основним є описовий метод, його універсальними прийомами виступають спостереження, систематизація та інтерпретація мовних фактів і явищ.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в україністиці здійснюється спроба комплексної характеристики мелосонімів, проведено семантико-структурний і функційно-прагматичний аналізи цих одиниць.

Практичне значення роботи: його результати можуть бути використані в процесі підготовки курсів із навчальних дисциплін “Основи ономастики” та “Стилістика і культура мовлення”.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи виголошено на XII університетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених “Молода наука-2019”, що проходила 15–17 квітня 2019 року в м. Запоріжжі.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено у 2-х статтях, опублікованих у збірниках матеріалів конференцій:

1. Молоцький В. О. Принципи номінації українських мелосонімів. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених “Молода наука-2019” : у 5 т. : матеріали XII універ. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 15–17 квіт. 2019 р.).* Запоріжжя : ЗНУ, 2019. Т. 2. С. 40–42.

2. Молоцький В. О. Семантичний статус мелосонімів. *Матеріали студентських наукових читань : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), Бакум З. П., Білоконенко Л. А., Вавринюк Т. І. та ін. Кривий Ріг : КДПУ, 2019. С. 68–72.*

Зразок оформлення висновків
на прикладі кваліфікаційної роботи магістра
“Українські мелосоніми: структурно-семантичний і функційно-прагматичний
аспекти”

ВИСНОВКИ

З-поміж значного обсягу українськомовних пісень з матеріалів відеохостингу YouTube вилучено 300 заголовків.

Зібраний фактичний матеріал дає підстави стверджувати, що порівняно з іншими власними назвами мелосоніми вирізняються низкою характерних особливостей. Для створення заголовка пісні використовують апелятиви чи вже наявні в мові оніми або сполучення слів різних типів, причому вони не втрачають свого лексичного значення, а лише змінюють свою функцію. Семантична класифікація мелосонімів створена на підставі співвідношення засобів мови, що автор уважав за доречне внести до назви, зі змістом тексту пісні. Враховуючи це, виокремлено чотири типи пісенних заголовків: назва, не співвіднесена з текстом; назва, яка охоплює одне чи кілька слів із пісні; назва, що є першим рядком пісні; назва – перший рядок приспіву. Семи встановлено за принципом фокалізації. У межах першого типу виявлено імпліцитну синсемантичність і виокремлено такі групи: мелосоніми – показники ідейно-тематичної основи пісні (“*Кольорова*” гурту “Скрябін”, “*Пісня Смілих Дівчат*” гурту “KAZKA”), мелосоніми з указівкою на жанр (“*Зроби мені хіп-хоп*” гурту “ТНМК”, “*Карпатський реп*” гурту “ДахаБраха”), образні мелосоніми (“*Павук*” гурту “DZIDZIO” feat. Вова зі Львова, “*Українська ламбада*” Ірчик зі Львова). Другий тип ґрунтується на експліцитному зв’язку з текстом в різних структурних частинах пісні, що зумовлено її ритмомелодикою. До цього типу вналежнюємо такі групи: назви, які охоплюють одне або кілька слів у приспіві (“*Джеральдіна*” А. Мірзояна, “*Де би я*” С. Бабкіна), назви, що охоплюють слово

або кілька слів у куплеті (“*Мовчати*” А. Кузьменка та І. Білик, “*Човен*” гурту “Один в каное”), назви, котрі охоплюють слово або кілька слів у куплеті та приспіві (“*Шлях додому*” Jamala). У третьому типі фіксуємо назви – перший рядок пісні, що виправдано авторською метою ввести слухача в загальний ритм пісенного твору та його концептуально-тематичні рамки (“*Намалюю тобі зорі*” Тіни Кароль). У межах четвертого типу виокремлюємо назви, котрі є першим рядком приспіву (“*Ти подобаєшся мені*” В. Павліка). Численну групу складають заголовки, що охоплюють одне або кілька слів у приспіві, що пояснює популярність вибраних пісень. Залежно від сем, які виходять на передній план у семантичній структурі, мелосоніми здатні розкривати своє значення в прециклі, в основному циклі або в постциклі сприймання пісні.

У структурному аспекті пісенні заголовки, на відміну від усього розмаїття заголовків, більш різноманітні. Вони зазвичай однокомпонентні, зокрема субстантивні (“*Вовчиця*” О. Виннича, “*Смажений кабанчик*” гурту “Степ”) й віддієслівні (“*Спи собі сама*” гурту “Скрябін”, “*Шаленій*” Гайтани). У багатокомпонентних назвах кількісно переважають моделі, що співвідносні з двоскладними реченнями (“*Ти в мені є*” М. Яремчук, “*Я стану морем*” Ані Лорак). На рівні орфографії та пунктуації активно виявляється тенденція до графіксації, яка часто є стилістичним маркером, а також засобом реалізації авторського творчого потенціалу (“*#ОХРАНА_ОТМЄНА*” Jerry Heil, “999” гурту “MOZGI”). Двозначність мовних символів в окремих прикладах не зберігається, що призводить до штучного спотворення змісту (“*Misto*” гурту “ОНУКА”).

У спробі дослідити прагматичний потенціал мелосонімів в аспекті прямих мовленнєвих актів у відношенні “автор – назва – слухач” було встановлено п’ять типів висловлювань: констативи, директиви, квеситиви, перфомативи та звертання. Перший тип зводиться до здатності в стислій формі висловити в заголовку уявлення про змістове наповнення пісні (“*Відправила message*” Н. Могилевської). Другому типові властиве бажання автора звернутися до свого слухача й зобов’язати його співпереживати ліричному героєві пісні (“*Хто, як не ти?*” Х. Соловій). До третього типу вналежнюємо назви-запитання, відповідь

на які адресант отримає, коли безпосередньо звернеться до пісні (“*Хто далі йде*” С. Бабкіна). Четвертий тип вичерпний формулами, еквівалентні дії та вчинкам (“*Бувай, малий*” А. Мірзояна). У п’ятому типі – звертання, що реалізує ціль установити контакт із реципієнтом (“*Вчителька*” гурту “ТІК”).

Українським мелосонімам властиве використання тих стилістичних засобів прагматики, котрі б виражали й здійснювали авторський задум. Виконуючи номінативну, інформативну, спонукальну та рекламну функції, пісенні заголовки за допомогою лексичних, морфологічних, синтаксичних і графічних засобів повідомляють про тему, ідею, жанр пісні, привертають увагу слухачької аудиторії, викликають у неї стійкий інтерес до твору.

**Зразок оформлення змісту
курсової роботи на тему
“Анормативні граматичні форми в контексті експресивності
художнього мовлення”**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ГРАМАТИЧНА НОРМА ЯК СТИЛІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ	7
РОЗДІЛ 2. ТИПОЛОГІЯ ГРАМАТИЧНОЇ АНОРМАТИВНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	18
2.1. Анормативи в межах категорії роду.....	20
2.2. Ненормативні граматичні форми числа.....	22
2.3. Позанормативні відмінкові форми.....	26
РОЗДІЛ 3. МОРФОЛОГІЧНА АНОРМАТИВНІСТЬ ЯК ЕКСПРЕСИВНО- СТИЛЬОВЕ ЯВИЩЕ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ.....	29
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	38

Приклади оформлення бібліографічного опису в списку джерел до курсової та кваліфікаційної роботи магістра

Для кваліфікаційної роботи магістра список використаної літератури обов'язково повинен включати видання іноземною мовою (не менше п'яти).

Російськомовні джерела не вважаються іноземними.

Джерела, включені до списку, необхідно подавати згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015.

Подаємо **ОСНОВНІ ЗРАЗКИ** оформлення списку використаних джерел.

Рубрикація видів покликань у нашому посібнику застосована для зручності пошуку інформації щодо оформлення того чи того видання.
Список літератури до курсової чи кваліфікаційної роботи магістра Ви маєте укласти у вигляді суцільного нумерованого списку **за алфавітом**.

Підручники, навчальні посібники, монографії, художні твори, лексикографічні праці (один автор)

1. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ “ВКФ “БАО””, 2011. 992 с.
2. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : ВЦ “Академія”, 1010. 408 с.
3. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради : навч. посібник. 2-ге вид. стереотип. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
4. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки : монографія. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 2000. 350 с.
5. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії : монографія. Київ : Вища школа, 1984. 168 с.
6. Валюх З. О. Словотворна парадигматика іменника в українській мові : монографія. Київ – Полтава : АСМІ, 2005. 356 с.
7. Коць Т. А. Українське слово в пресі кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: динаміка літературної норми. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 428 с.
8. Гуменюк Н. Квіти на снігу : роман. Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2018. 208 с.
9. Селігей П. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові. Київ : Академперіодика, 2014. 324 с.
10. Чабаненко В. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряни. Запоріжжя, 2001. 201 с.

***Підручники, навчальні посібники, монографії, лексикографічні праці
(два або три автори)***

1. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Київ : Знання, 2007. 494 с.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови : академ. грам. укр. мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. 400 с.
3. Клименко Н. В., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
4. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство : підр. для студ. гуманітарних спец. вищих навч. закладів. Львів : Світ, 1994. 241 с.
5. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ “Академія”, 2010. 384 с.
6. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник / за ред. В. М. Русанівського. Київ : Наук. думка, 1986. 312 с.
7. Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
8. Бирик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. Словник епітетів української мови / за ред. Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 1998. 431 с.
9. Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. Львів : Апріорі, 2016. 640 с.
10. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів / за ред. В. О. Винника. Київ : Радянська шк., 1988. 200 с.

***Підручники, навчальні посібники, монографії, лексикографічні праці
(чотири і більше авторів, редактори, упорядники)***

1. Білоусенко П. І., Іншакова І. О., Качайло К. А., Меркулова О. В., Стовбур Л. М. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси) : монографія. Запоріжжя – Кривий Ріг : ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2010. 480 с.
2. Космеда Т. А., Карпенко Н. А., Осипова Т. Ф., Саліонович Л. М., Халіман О. В. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : колект. монографія / за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
3. Художній текст – слово – образ : монографія / М. І. Голянич та ін. ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 408 с.
4. Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.

5. Літературна норма і мовна практика : монографія / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Т. А. Коць та ін. ; за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин : ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф””, 2013. 320 с.
6. Словник античної міфології / уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів ; відп. ред. А. О. Білецький. 2-ге вид. Київ : Наук. думка, 1989. 240 с.

Без автора

1. Мовна політика та мовна ситуація в Україні : аналіз і рекомендації / за ред. Юліане Бестерс-Дільгер. 2-ге вид. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. 363 с.
2. Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / упоряд. Олексій Тихий ; післяслово О. Зінкевича. Київ : Смолоскип, 2007. 416 с.
3. Історія української мови : хрестоматія / упоряд. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко ; автор передмови С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 1996. 228 с.
4. Незгасимий СЛОВОСВІТ : зб. наук. праць на пошану професора Володимира Семеновича Калачника / уклад. М. Філон, Т. Ларіна. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. 696 с.

Багатотомні видання

1. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т. 1. 324 с. ; Т.2. 372 с. ; Т. 3. 304 с. ; Т. 4. 364 с.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1982-2012. Т. 3. 1989. 553 с. ; Т. 5. 2006. 705 с. ; Т. 6. 2012. 645 с.
3. Павличко Д. Твори : у 3 т. Київ : Дніпро, 1989. Т. 2 : Поезії. 542 с.
4. Куліш П. О. Твори : у 2 т. / вступ. ст., упоряд. і прим. Є. К. Рахліна. 2-ге вид. Київ : Наук. думка, 1998. Т.1 : Прозові твори. 749 с. ; Т. 2 : Поеми. Драматичні твори. 764 с.
5. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 22 : Повісті та оповідання (1904 – 1913) / редактор тому Н. Є. Крутикова ; упор. та комент. О. В. Мишанича. Київ : Наук. думка, 1970. 519 с.

Автореферати дисертацій

1. Шелудько В. Л. Мовна особистість сучасного українського державного службовця у професійному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.02. Київ, 2018. 21 с.
2. Козіна Ю. В. Історія категорії істот / неістот в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2012. 21 с.
3. Гриценко С. П. Динаміка лексики української мови XVI–XVII ст. : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 33 с.
4. Кушлик О. П. Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 40 с.

Дисертації

1. Климович С. М. Структурно-семантичні типи аброутворень в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Херсон, 2008. 224 с.
2. Кабиш М. Ю. Звукопис в українській поезії першої половини ХХ століття: семантика, функції : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 267 с.
3. Тернова А. І. Формування словотвірної структури і семантики множинних іменників у новій українській мові кінця ХVІ – початку ХХІ ст. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2009. 246 с.
4. Векшин Г. В. Фоностилистика текста: звуковой повтор в перспективе смыслообразования : дисс. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Москва, 2006. 507 с.

Бібліографічні покажчики

1. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Грамота, 2007. 368 с.
2. Професор Анатолій Михайлович Поповський : бібліографія (до 75-річчя з дня народження). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 88 с.

Частина видання (книги)

1. Козленко І. В. Парадигматичний аспект морфемології / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко *Сучасна українська мова: морфологія* : підручник / за ред. А. К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. С. 53–67.
2. Осипова Т. Ф. Гендерно марковані комунікативні стратегії й тактики у вербальній і невербальній комунікації / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осипова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман. *Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика* : колект. монографія / наук. ред. Т. А. Космеда. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. С.174–226.
3. Наконечний М. Ф. Орфоепічні норми та їх значення. *Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика* / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. С. 370–402.

Частина видання матеріалів конференції (тези, доповіді)

1. Дружинець М. Л., Гречуха Г. В. “Репресовані” лексеми словника А. Кримського: фонетична та морфемна ідентичність. *Філологія початку ХХІ сторіччя: традиції та новаторство* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14–15 червня 2019 р. Київ, 2019. С. 10–14.
2. Щербак Г. В. Особливості функціонування Інтернет-дискурсу в сучасному мовному просторі. *Філологія та лінгвістика у сучасному світі* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 24–25 серпня 2018 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 68–73.
3. Глуховцева І. Я. Паремії у фольклорній спадщині Б. Грінченка. *Творча спадщина Бориса Грінченка й українська національна ідея* : матеріали всеукр. наук. конф. до 145-ої річниці з дня народження Бориса Грінченка, м. Луганськ, 20-21 червня 2008 р. Луганськ : СПД Резников В. С., 2008. С. 42–47.

4. Дзюбишина-Мельник Н. Сучасний жаргон і сучасне розмовне мовлення. *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства* : матеріали наук. конф., м. Київ, 28–29 травня 2001 р. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет, 2002. С. 94–99.
5. Білоусенко П. І. Назви спадків із суфіксом **-ина** та **-щина** в історії української мови. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Кривий Ріг, 5-6 листопада 2009 р. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. С. 288–294.

Частина довідкового видання

1. Єрмоленко С. Я. Книжна лексика. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 3-є вид., зі змін. і доп. Київ : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2007. С. 266.
2. Чабаненко В. А. Кримський А. Ю. *Українське козацтво : мала енциклопедія*. Київ : Генеза ; Запоріжжя : Прем'єр, 2002. С. 275.

Частина продовжуваного видання

1. Семеренко Г. В. Засоби вираження здрибності й пестливості в давньоруській мові. *Українське мовознавство* : міжвідомчий наук. збірник. Київ : Наук. думка, 1982. Вип. 10. С. 99–106.
2. Ставицька Л. Образ України в поезії Євгена Маланюка. *Культура слова*. Київ : Наук. думка, 1997. Вип. 50. С. 22–26.
3. Бойко Н. Вербалізація світу емоцій в українській мові: семантичний аспект. *Українське мовознавство* : міжвідомчий наук. збірник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2009. Вип. 39. С. 26–34.
4. Томиліна Г. Я., Полежаєва Н. А. Застарілі назви одягу у творах української літератури першої половини ХІХ століття (лексико-історичний коментар). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. № 2. С. 320–326.
5. Мороз О. А. Когнітивна синекдоха через призму художнього тексту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : збірник наукових праць / відп. ред. М. Я. Плющ. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 7. С. 406–411.
6. Корнійко І. В. Форми звертання як засіб управління комунікативним процесом. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кіровоград, 2000. Вип. 22. Ч. І. С. 291–299.

Частина періодичного видання (журналу, газети)

1. Давиденко І. Концепт “дух” як репрезентант внутрішнього світу людини. *Українська мова*. 2012. № 4. С. 100–108.

2. Погрібний А. Стратегія націєвбивства – проти української держави і кожного з нас. *Урок української*. 2006. № 1–2. С. 5–8.
3. Карпенко Ю. О. Динаміка прикметникового словотвору. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 105–111.
4. Дзиря Я. Т. Шевченко і погодінська “теорія” про запусіння Подніпров’я. *Літературна Україна*. 1991. 14 березня. С.4.

Електронні ресурси

1. Люднова А. А. Фоностилестичні особливості Стусового вірша (за збіркою “Палімпсести”). *Літературознавчі студії* : зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 48. С. 68–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2017_1%282%29_10 (дата звернення 10.09.2019)
2. Козленко І. Систематизація базових термінів сучасної морфології. *Українське мовознавство* : міжвідомчий наук. зб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2009. Вип. 39. С. 40–52. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Um/2009_39.pdf (дата звернення 14.05.2019)

Видання іноземною мовою

1. Balić M. Substantywizacja sufiksalna przymiotników w języku ukraińskim. *Slavia orientalis*. 1977. № 1. С. 8–120.
2. Bartmiński J. Jazykowej obraz mira : očerki po etnolingvistike. Moskva, 2005. 527 s.

Зразок курсової роботи

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Філологічний факультет
Кафедра української мови

КУРСОВА РОБОТА

з сучасної української мови

на тему: **МОДИФІКАЦІЙНІ СЛОВОТВІРНІ ТИПИ ІМЕННИКА В
ГОВІРКАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОВНИКА
ЗА РЕДАКЦІЄЮ О. БОНДАРЯ)**

Студентки 2 курсу, групи 6.0357-у
спеціальності 035 “Філологія”
освітньої програми “Українська мова
та література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова
та література”
Черноусової Маргарити
Олександрівни
Керівник: к. філол. н., доцент
Бойко Лариса Петрівна

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії

_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____
(підпис) (ініціали та прізвище)

_____
(підпис) (ініціали та прізвище)

ЗАПОРІЖЖЯ
2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	.....
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРО СЛОВОТВІРНУ	
СТРУКТУРУ ТА СЛОВОТВІРНИЙ ТИП.....	.....
РОЗДІЛ 2. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОДИФІКАЦІЙНИХ СЛОВОТВІРНИХ	
ТИПІВ ІМЕННИКА В ГОВОРАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	.....
2.1. Іменники з модифікаційним словотвірним	
значенням “демінутивність”	.....
2.2. Деривати зі словотвірним значенням “аугментативність”	.....
2.3. Словотвірні типи іменників-фемінітивів	.....
2.4. Словотвірні типи іменників зі значенням збірності	.....
2.5. Словотвірні типи зі значенням назв недорослих істот.....	.....
2.6. Деривати зі словотвірним значенням одиничності	.....
ВИСНОВКИ.....	.....
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	.....

ВСТУП

Творення нових слів є основним джерелом збагачення лексики, тому в розвитку лінгвістичної думки значне місце належить дослідженням зі словотвору. Завдяки дериватології словниковий склад української мови залишається відкритою динамічною системою, яка віддзеркалює різноманітні зміни в суспільстві, пов'язані з культурно-історичними процесами доби.

У працях І. Ковалика розбудовано теоретичний апарат словотвору, визначено одиниці словотвірної системи мови, окреслено способи словотворення, основні тенденції його розвитку в мові. Вітчизняні дериватологи основну увагу приділяли дослідженню словотворчих формантів, тоді як значення і характер твірної основи залишалися поза увагою. Одним із перших вказав на таку однобічність дослідження І. І. Ковалик. У його праці “Словотвір іменників у сербо-лужицьких мовах” [23] звучить думка про те, що систему будови словотвору варто проаналізувати комплексно, не залишивши поза увагою словотворчі основи, оскільки зазначений аспект дослідження допоміг би зробити глибші висновки з теоретичних питань словотвору. Такий аспект дослідження спочатку був представлений у працях Г. Василевич, М. Лесюка, Н. Тишківської. А вже у монографії В. Грещука “Український відприкметниковий словотвір” [13] основна увага звертається на роль твірної основи в процесі деривації. Загалом питанню словотвору присвячена велика кількість праць. Н. Клименко у монографії “Система афіксального словотворення сучасної української мови” [17, с. 14 – 29] визначила ієрархію словотворчих одиниць, дала підбірку диференційних ознак для характеристики слова, класів слів, афіксів. Я. Закревська розробила теоретичні засади аналізу діалектного словотвору, його лінгвогеографічне представлення.

Теоретичні узагальнення з питань словотвору розроблені в працях Н. Босаківської, К. Городенської, В. Горпинича, А. Грищенка, Є. Карпіловської, Н. Клименко, П. Коваліва, М. Кравченко, Л. Родніної, С. Самійленка,

З. Сікорської. У словотворі української мови описано функційну роль словотворчих морфем як форм, представників компонентів розгорнутих предикативно-аргументних структур (К. Городенська, О. Безпояско). Типологічне вивчення словотворення української мови в зіставленні з іншими слов'янськими мовами містять розвідки О. Коломієць, Т. Лукінової, Г. Півторака та ін.

Сьогодні словотвір функціює не лише як окрема галузь знань, а як інтердисциплінарна галузь, здобутки якої актуальні для психології, культурології, гнесеології тощо. На сучасному етапі в науковій літературі чільне місце посідають дослідження, пов'язані зі словотвірними процесами мови. Зокрема, увага науковців зосереджена на систематизації закономірностей збагачення лексичного складу мови, будові похідного слова, засобах та способах, за допомогою яких утворюються деривати, семантиці словотворчих засобів (зокрема, афіксів), характері твірної основи та різноманітних звукових змінах, що відбуваються у процесі деривації.

Незважаючи на велику кількість праць, присвячених проблемам словотвору, дериваційна система українських діалектів вивчена частково. У лінгвістиці ще не була детально висвітлена специфіка модифікаційних утворень іменника в говорах Одещини, чим зумовлена **актуальність** нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – словотвірна підсистема похідних іменників з модифікаційним словотвірним значенням у говорах Одеської області.

Предметом дослідження є словотвірні типи, форманти та моделі, за допомогою яких утворюються деривати.

Мета роботи – розглянути динаміку дериваційної системи іменників із модифікаційним значенням на матеріалі “Словника українських говорів Одещини” за ред. О. Бондаря.

Відповідно до мети дослідження передбачається виконання таких **завдань**:

- 1) обґрунтувати теоретичні засади дослідження іменників з модифікаційним словотвірним значенням;
- 2) виявити склад словотвірних типів іменників з модифікаційним словотвірним значенням у говірках Одеської області;
- 3) визначити ступінь продуктивності афіксів, що беруть участь у творенні досліджуваних дериватів;
- 4) з'ясувати емоційно-експресивну диференціацію модифікувальних суфіксів.

Методи дослідження: у роботі основним є описовий метод з його універсальними прийомами спостереження, систематизації та інтерпретації мовних фактів та явищ.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що це перше комплексне дослідження дериваційної системи іменників з модифікаційним словотвірним значенням у говорах Одещини. У роботі проаналізовано інвентар афіксальних морфем, моделі, за якими творяться похідні, визначено продуктивність словотвірних типів.

Практичне значення дослідження. Аналізований матеріал може бути використаний при укладанні реєстру словотворчих морфем української діалектної мови та праць з української діалектології.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи були оприлюднені на XII університетській науково-практичній конференції студентів і молодих учених “Молода наука – 2019” (17 квітня 2019р.).

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ПРО СЛОВОТВІРНУ СТРУКТУРУ ТА СЛОВОТВІРНИЙ ТИП

Мова як відкрита система увесь час розширює свій словниковий склад. Творення слів є основним джерелом її збагачення та розвитку. Термін словотворення не має єдиного визначення, оскільки це явище поліфункційне. Зокрема, О. Кубрякова визначає словотворення як “способи творення слів” [26, с. 3], а І. Ковалик під словотворенням розуміє сукупність словотвірних типів у їх взаємодії [22, с. 13].

До основних завдань словотвору належать питання про способи й засоби творення похідних слів, з’ясування мотиваційних відношень між вихідними і похідними одиницями, класифікація похідних слів за ознаками дериваційної структури і словотвірними значеннями в межах відповідних лексико-граматичних класів слів, визначення продуктивності окремих способів і засобів деривації [28].

До основних теоретичних понять словотвору належать мотивація, словотвірна похідність, словотвірний тип, словотвірне значення та ін.

Загальновідомо, що нові похідні слова утворюються здебільшого з вже наявних у мові ресурсів. В. Горпинич з цього приводу зазначав: “Кожна існуюча в мові лексема /похідне слово/ має своїх попередників: безпосередній попередник – це слово, від якого вона утворюється /твірне слово/, опосередкований попередник – це слово, за зразком до якого вона утворюється: слово *сінаж* утворилося від слова *сіно* за аналогією до *фураж*” [11, с. 3]. Основа слова, від якого утворюється похідне, називається мотивувальною, а основа нового слова називається похідною або мотивованою. Будова похідного слова, як правило, ширша, складніша від твірної, наприклад: *безмежн-ий* > *безмежність*. Але у деяких випадках, зокрема, коли слово твориться за допомогою нульового суфікса, то його склад буде простішим від будови твірного слова. Наприклад: *біга-ти* > *біг*, *широк-ий* > *шир* [15, с. 89].

У таких випадках ускладнення семантичного плану супроводжується спрощенням формального.

Мотивовані й мотивувальні слова перебувають у семантичній залежності [28]. Похідне слово розглядається як структура, внутрішня форма якої відповідає вираженому нею змісту і будується як бінарне утворення з вихідної (мотивувальної) і формантної частини [25].

Словотвірна структура слова – це формально-семантичні взаємовідношення між твірною частиною слова і його словотворчим формантом [18, с. 620]. Словотвірну структуру похідного слова становлять твірна основа і словотворчий формант. Її визначають за допомогою встановлення відношень між твірною основою і словотворчим формантом.

У сучасній мовознавчій літературі трапляється велика кількість дефініцій словотвірного значення. Наприклад, Г. Циганенко розглядає словотвірне значення як інтуїтивно встановлювану на певному рівні абстракції величину, яку необхідно вивести на основі співвідношення похідного слова з твірним [34, с.15]. В енциклопедії “Українська мова” подається таке визначення: “словотвірне значення – узагальнене категоріальне значення слів певної словотвірної структури, що встановлюється на основі семантичного співвідношення похідних слів та їхніх твірних і виражається за допомогою словотворчого форманта” [19, с. 621].

М. Плющ зауважувала, що словотвірне значення ґрунтується на однотипних відношеннях та виділяла їх ознаки: “лексико-граматична належність твірної основи до певної частини мови і характер словотворчого засобу” [28].

Н. Клименко вдається до розмежування словотвірного значення і значення словотворчого афікса. На думку дослідниці, значення словотворчого афікса формує інваріантне словотвірне значення, проте лише в поєднанні зі значенням твірної основи [17, с. 25-28].

Нерідко під словотвірним значенням дослідники розуміють різні змістові величини. Проте в усіх спробах обґрунтування словотвірного значення обов’язковим є семантичне співвідношення між твірною і похідною величинами. Ще Г. Винокур вказував на те, що “значення слів із похідною основою завжди

можна визначити через посилання на значення відповідної первісної основи, причому саме таке пояснення значення похідних слів, а не прямий опис відповідного предмета дійсності, і становить власне лінгвістичне завдання у вивченні значень слів” [8]. Варто враховувати й той чинник, що у формуванні словотвірного значення похідного слова твірне бере участь лише з якимось одним лексичним значенням, а не з усією сукупністю значень та відтінків [29, с. 40].

У лінгвістиці виокремлюють три типи словотвірного значення: транспозиційне, мутаційне та модифікаційне.

Транспозиційне значення змінює частиномовну належність похідного слова, а тому є результатом синтаксичної деривації [12, с. 103]. Похідне слово набуває нових категорійних і граматичних ознак. Лексичне значення мотивованого слова не змінюється. Наприклад: *добрий* > *доброта*, *каятися* > *каяття*, *сухий* > *сухість*.

Мутаційне значення похідного слова відрізняється від значення твірного слова формантом. Будова похідного слова відрізняється мутаційними морфами [12, с. 103]. Наприклад: *чай* > *чайник*, *дитина* > *дитинство*.

Під час модифікації твірний іменник набуває додаткової ознаки і змінюється лише частково завдяки форманту. Наприклад: *книга* > *книжечка*, *стіл* > *столик*. Як ми бачимо, лексичне значення слова та його частиномовна належність не змінюється, з’являється лише додатковий відтінок у значенні. Такі деривати відрізняються прозорістю зовнішньої форми. Під час модифікації твірне слово мотивує похідне і з формального, і з семантичного боку [14]. Похідне слово відрізняється від твірного стилістичними відтінками у значенні.

Окрім наведених трьох словотвірних значень, окремі дослідники виділяють синтагматичне словотвірне значення: “це таке значення похідного слова, яке відрізняється від твірного не лише номінативним компонентом, але й єднальним /сполучувальним/ значенням” [12, с. 103]. Перш за все, йдеться про складні слова, слова утворені зрощеннєвим способом, складноскорочені слова, наприклад: *Нетийвода*, *перекотиполе*, *сантиметр*, *себелюбець* та ін.

Варто зазначити, що серед лінгвістів немає одностайності щодо того, які значення є модифікаційними. Зокрема, М. Капраль висував думку, що значення

жіночості є модифікаційно-мутаційним [16, с. 105]. Л. Третевич виокремила тип дериваційно-змістового перетворення під назвою “кваліфікація” [33, с. 22]. Проте в нашому дослідженні ми будемо дотримуватись традиційного погляду й проаналізуємо модифікаційні словотвірні типи зі значенням демінутивності, аугментативності, жіночості, недорослості, збірності та одиничності.

Одним із центральних понять системи словотворення є словотвірний тип. І. Ковалик подає таке визначення словотвірного типу: “Під словотворчим типом ми розуміємо узагальнене словотворче поняття, яке включає такі три основні необхідні складові елементи:

- 1) словотворчо-семантичну єдність;
- 2) єдність лексико-граматичного й структурного характеру твірної (словотворчої) основи;
- 3) тотожність афіксальної (суфіксальної, префіксальної або суфіксально-префіксальної) частини похідних слів” [23, с. 12]. Наприклад, іменники *стрибок*, *зівок*, *мазок* належать до одного словотвірного типу, оскільки вони утворені від дієслів суфіксальним способом за допомогою форманта -ок і мають спільне словотвірне значення “однократна дія поза часом”.

Принагідно зауважимо, що деякі мовознавці не розмежовують поняття словотвірний тип і словотвірна модель, а навпаки, ототожнюють їх. Проте ми наголосимо, що це різні поняття. За В. Горпиничем, словотвірна модель “...це еталон структури слова, який імітує граматичну /дериваційну/ правильність у відповідності з певною теорією” [11, с. 30]. Тобто, коли слово утворюється за певною моделлю, це значить, що воно утворене за певним правилом.

У лінгвістиці існує декілька класифікацій словотвірних типів. Наприклад, М. Жовтобрюх поділяє словотвірні типи на ідіоматичні та неідіоматичні. До ідіоматичних відносять деривати, об’єднані спільністю мотивувальної основи і словотвірного значення. До неідіоматичного словотвірного типу зараховують похідні слова, що “...об’єднані спільністю словотворчого афікса, лексико-граматичного характеру мотивувальної основи і словотвірного значення, яке ніяк

не конкретизується залежно від значення мотивувального слова або контексту” [32, с. 35].

За складністю твірної основи словотвірні типи поділяють на синтагматичні і несинтагматичні. До першого різновиду належать словотвірні типи, де мотивовані слова утворені від кількох мотивувальних, наприклад: *ліс і степ* > *лісостеп*. Тобто слова, що утворені основоскладанням. До несинтагматичних належать усі інші словотвірні типи, похідні яких мотивовані одним словом: *викладати* > *викладач*, *співати* > *співак* [12, с. 104].

Словотвірні типи бувають суфіксальними (у ролі словотворчого форманта виступає суфікс: *бігун*, *каштановий*, *бондарювати*, *ясно*), префіксальними (формантом є префікс: *неправда*, *дочитати*, *замало*) і конфіксальними (*надумувати*, *суглинок*) [20, с. 622].

Розрізняють словотвірні типи транспозиційні й нетранспозиційні. У транспозиційних словотвірних типах частина мови похідного слова не збігається з частиною мови твірного. Наприклад: *бігати* > *біг*, *читати* > *читання*. Формант не змінює номінативне значення похідного слова. До нетранспозиційних зараховують словотвірні типи, в яких формант змінює номінативне значення похідного слова незалежно від його частиномовної належності. Нетранспозиційні словотвірні типи поділяють на мутаційні та модифікаційні [12, с. 104].

Мутаційні словотвірні типи об’єднують похідні, значення яких відрізняється від значення твірних лексичною семантикою, тобто значення похідних відмінне від значення твірних. Мутаційні похідні можуть належати як до однієї частини мови з твірними, так і до іншої частини мови: *будувати* > *будівник*, *завойовувати* > *завойовник*, *зраджувати* > *зрадник*.

Модифікаційні словотвірні типи об’єднують похідні, лексичне значення яких відрізняється від значення твірних певними відтінками, найчастіше стилістичними. Модифікаційні похідні належать до однієї частини мови з твірними. Наприклад: *вітер* > *вітерець*, *гребінь* > *гребінець*, *мороз* > *морозець*.

Словотвірний тип, що є відкритим і характеризується постійним поповненням новотворів є продуктивним. Але якщо словотвірний тип утворює нечисленну групу слів, він, відповідно, непродуктивний [28].

РОЗДІЛ 2

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОДИФІКАЦІЙНИХ СЛОВОТВІРНИХ ТИПІВ ІМЕННИКА В ГОВОРАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Іменники з модифікаційним словотвірним значенням “демінітивність”

В українській мові існує численна група іменників, які виражають суб'єктивну оцінку щодо реалій дійсності та вказують на зменшеність істот чи предметів.

Дослідження лінгвістів доводять, що демінутиви позначають не лише значення об'єктивної зменшеності, а й слугують засобом вираження як позитивних, так і негативних емоцій мовця. “Емоційна оцінка може виступати і як основне семантичне навантаження дериватів цієї групи, не пов'язуючись із семантикою розміру” [32, с. 101]. Словотвір демінутивів репрезентований чіткою системою зі своїми засобами і взаємозв'язками. На одній з особливостей творення зменшено-емоційних іменників наголошували М. Кравченко та К. Городенська: “... всі оцінні іменники мотивуються твірними основами того ж роду, до якого й самі належать” [10, с. 112]. Набувати демінутивного значення можуть найрізноманітніші лексеми, які позначають назви побуту, конкретних речей, що оточують людину, назви рослин, тварин та інших реалій дійсності. До того ж, суфікси-модифікатори, що формують демінутивне значення, можуть поєднуватися з назвами абстрактних понять.

Найпродуктивнішим у межах словотвірного значення демінутивності виступає формант **-ок**: *банячók* ‘здрібн. до *баняк* ‘казан, у якому варять їжу’ [31, с. 18], *будячók* ‘алое’ [31, с. 29], *бучок* ‘здрібн. до *бук* ‘товста палиця’ [31, с. 33], *валашок* ‘здрібн.-пестл. до *валах* ‘кастрований лошак або баран’ [31, с. 34], *восточók* ‘здрібн.-пестл. до *востók* ‘східний вітер, як правило, сильний’ [31, с. 44], *горішнячók* ‘здрібн. до *горішняк* ‘північний вітер’ [31, с. 56], *гудзók* ‘здрібн.-пест. до *гудз* ‘вузол’ [31, с. 65], *коминók* ‘здрібн. до *комин* ‘димар’ [31, с. 103], *коплячók*

‘здрібн. до *копльак* ‘мала копиця, залишок копиці або стіжка’ [31, с. 105], *мутельок* ‘здріб. до *мўтель* ‘метелик’ [31, с. 130], *парісок* ‘зрібн. до *пáріс* ‘полотняне вітрило човна’ [31, с. 146-147], *шашиличок* ‘зрібн. до *шашилик* ‘маленька загострена паличка, на якій підсмажують дунайку’ [31, с. 212], *щовбók* ‘горб’ [31, с. 219]. Деривати з формантом **-ок** є у переважній більшості назвами конкретних предметів, рідше – тварин і комах, утворюються лише від іменників чоловічого роду. Проте формант **-ок** функціює і в утвореннях, що вживаються у переносному значенні, для характеристики особи, наприклад: *лисók* ‘хитра, улеслива людина’ [31, с. 118].

Не менш продуктивним є словотвірний тип з формантом **-ик-**: *бўцик* ‘здріб. до *буц* ‘товста, гладка людина’ [31, с. 33], *ковр́ачик* ‘калачик’ [31, с. 101], *пáцики* ‘невеликі шматки глини’ [31, с. 148], *плéцик* ‘невеликий корж’ [31, с. 156], *слóйк* ‘здрібн. до *слій* ‘глиняна полив’яна банка, у яку заливають лій’ [31, с. 181], *слўник* ‘здрібн. до *слуп* ‘дерев’яний стовп’ [31, с. 181].

Формант **-ик** служить для утворення назв тварин та риб: *зўчик* ‘маленьке лоша (обох статей), яке ссе кобилу’ від *зуч* ‘велике лоша, лоша одного року’ [31, с. 60], *чóник* ‘молодий судак’ [31, с. 210], *чóртик* ‘здрібн.-пест. до *чорт* ‘морська неїстівна риба, колючка’ [31, с. 211], *ятлик* ‘дятел’ [31, с. 221]. У досліджуваних говірках трапляються варіативні форми вживання слів з різними формантами, які мають ідентичне лексико-словотвірне значення, наприклад: *мутельок* і *мўтлик* ‘метелик’ [31, с. 130].

Суфікс **-очк(а)** надає слову виразного емоційного забарвлення: *близняточка* ‘близнюки’ [31, с. 25], *бутілочка* ‘сорт груші’ [31, с. 32], *низóвочка* ‘південний вітер’ [31, с. 136], *полудьóночка* ‘здріб. до *полудьóнка* ‘південно-західний вітер, що буває з 12 годин дня до заходу сонця, денний бриз’ [31, с. 159]. *ру́лочка* ‘носик чайника’ [31, с. 174], *трóночка* ‘дзвоник’ [31, с. 194], *ярочка* ‘вівця’ [31, с. 221]. Особливість цього словотвірного типу полягає в тому, що деривати можуть утворюватись як від слів, що вже мають пестливе забарвлення, так і від лексем, які його позбавлені.

Досить продуктивним виступає словотвірний тип з формантом **-чик-**: *йорд́анчик* ‘здрібн. до *йорд́ан* ‘ковдра’ [31, с. 88], *бурдéйчик* ‘зменш. від *бурд́ій*

‘кухня, що будується в дворі поряд з хатою’ [31, с. 30], *гáрчик* ‘стара міра сипучих тіл’ [31, с. 62], *тві́нчик* ‘коротеньке ватне пальто’ [31, с. 188], *тумáнчик* ‘здрібн.-пестл. до *тумáн* ‘сорт кавунів, що мають темно-зелену шкіру, покриту матовим білим нальотом’ [31, с. 194], *черта́нчик* ‘здрібн.-пестл. до *черта́н* ‘дрібний короп’ [31, с. 209], *шара́нчик* ‘короп’ [31, с. 212].

Досить продуктивним є словотвірний тип із формантами **-к(а)**, **-к(о)**: *білюжка* ‘білуга’ [31, с. 24], *близнятка* [31, с. 25], *мага́ричка* ‘осля-самиця до року’ від *магарі́ця* ‘доросла самиця віслюка’ [31, с. 122], *маломерка* [31, с. 123] ‘здрібн. до *маломер* ‘молода риба, яку дозволяють ловити’, *де́чко* ‘сковорода’ [31, с. 67], *каючка* ‘невеликий човен з одним парусом’ від *каюк* ‘великий двопарусний човен для рибальства здебільшого в морі, коли рибалють суднами’ [31, с. 95], *кóвбичка* ‘запічок’ [31, с. 101], *куничка* ‘здрібн. до *куни́ця* ‘верхня частина кукурудзи, мітелка’ [31, с. 111], *піструшка* ‘здріб. до *піструга* ‘севрюга’ [28, с. 155], *ро́нделька* ‘сковорода’ [31, с. 173], *сарде́лька* ‘хамса’ [31, с. 176].

Невелику групу дериватів охоплює словотвірний тип з формантом **-ець**: *амбар* > *амба́рець* ‘місце в човні під дошками на кормі і на носі’ [31, с. 12], *кут* > *куте́ць* ‘куток у матні, яка має два кутці’ [31, с. 113], *піскунéць* ‘бичок’ [31, с. 154], *шаранéць* ‘короп’ [31, с. 212].

Малопродуктивними в говорах Одещини є словотвірні типи з формантами **-ен(я)** та **-ичк(а)**: *хліб* > *хлібєня* [31, с. 202], *чарі́чка* ‘сковорода’ [31, с. 207], *щєрбичка* ‘здрібн.-пестл. до *щєрба* ‘юшка з риби’ [31, с. 218], *щирбі́чка* ‘рідина в їжі’ [31, с. 219].

Про активність утворення демінутивів у говорах Одещини свідчать і словотвірні ланцюжки, де ми можемо спостерігати зростання забарвлення пестливості, наприклад: *кут* → *куток* → *куточок* [31, с. 113].

Отже, як свідчить опрацьований ілюстративний матеріал, функціонування демінутивів у говорах Одеської області є досить активним. Творються такі деривати суфіксальним способом афіксальної деривації і найчастіше поєднують сему суб’єктивної позитивної оцінки зі значенням зменшеності.

2.2. Деривати зі словотвірним значенням “аугментативність”

Для розмовного мовлення українців характерне використання дериватів із словотвірним значенням аугментативності, тобто збільшеності. Часто воно невіддільне від негативно-оцінного забарвлення. “Більшість аугментативних утворень, крім кількісного значення – вказівки на об’єктивну збільшеність, виражає також суб’єктивну, переважно негативну або різко негативну оцінку мовцем кого-, чого-небудь”, – зазначала К. Городенська [10, с. 26].

Творються такі деривати за допомогою цілого арсеналу суфіксів. Принагідно зауважимо, що самі суфікси не несуть у собі негативної оцінки. Емоційне забарвлення слова формується у сполученні суфіксів з твірною основою. Негативно-оцінні суфікси можуть надавати відтінків несхвальної оцінки, зневаги, осуду чи згрублості.

Малопродуктивним у межах словотвірного значення аугментативності виступає словотвірний тип, що об’єднує лексеми з формантом **-ер(а)**: *баба* > *бабэра* [31, с. 14], *дід* > *дідэра* [31, с. 70], *скупій* > *скупэра* ‘скнара’ [31, с. 180]. Формант **-ер(а)** приєднується як до твірної основи, так і до цілого слова та надає дериватам відтінку згрублості.

Менш продуктивним є словотвірний тип з формантом **-л(о)**: *махло* ‘людина, яка мало вміє, байдужа до всього’ [31, с. 125], *тарабэйло* ‘базіка’ [31, с. 187], *тарáхкало* ‘базіка’ [31, с. 187]. У всіх наведених прикладах формант **-л(о)** надає дериватам відтінку зневаги.

Зафіксовано поодинокі утворення з формантом **-иг(а)**: *байда* > *байдíга* ‘великий шматок хліба, скибка’ [31, с. 16], *фурделиця* > *фурдилíга* ‘завірюха’ [31, с. 200]. Цей словотвірний тип є малопродуктивним. У наведених дериватах домінантною виступає семантика збільшеності.

Трапляються утворення з формантом **-ак(а)**: *гіцель* > *гицеляка* ‘неслухняний хлопець’ [31, с. 52], *сіна́ка* ‘сердитий і причіпливий начальник, поліцай, хабарник; лайливе прізвисько всякої причіпливої людини’ [31, с. 178].

У наведених дериватах семантика збільшеності майже відсутня. Насамперед виступає осуд, зневага.

Малопродуктивним у межах словотвірного значення аугментативності виступає словотвірний тип з формантом **-ур(а)**: *багатій* > *багатюра* ‘дуже багатий чоловік’ [31, с. 15].

Отже, словотвірні типи в межах значення демінутивності творяться неактивно. Носії говору послуговуються не всіма наявними у мові словотворчими ресурсами.

2.3. Словотвірні типи іменників-фемінитивів

Найпродуктивнішим способом творення іменників-фемінитивів є суфіксальний різновид афіксальної деривації. Словотвірною базою для фемінитивів слугують, як правило, маскулілативи, тому іменники зі значенням жіночості здебільшого мають модифікаційне словотвірне значення “особа жіночої статі щодо особи чоловічої статі” [32, с. 95 – 96]. У сучасній українській мові існує велика кількість засобів творення фемінних назв.

У говорах Одещини високопродуктивним виступає формант **-к(а)**, за допомогою якого утворюються назви самиць тварин, мотивовані найменуванням самців: *вудвуд* > *вудвутка* ‘одуд’ [31, с. 45], *краснопёр* > *краснопёрка* ‘риба з червоними плавцями’ [31, с. 108], *крижанок* > *крижάνка* ‘молоденький дрібний лящ’ [31, с. 109], *пуголовок* > *пўголовка* [31, с. 165] та назви осіб жіночого роду, мотивовані іменниками чоловічого роду зі значенням особи: *курсант* > *курсάνтка* ‘медсестра молодого віку’ [31, с. 112], *тарахтьол* > *тарахтьóлка* ‘жінка, яка любить багато говорити, базіка’ [31, с. 187], *ухажор* > *ухажóрка* ‘залицяльниця’ [31, с. 197], *ходак* > *ходáчка* ‘дівчина, до якої залицяється хлопець’ [31, с. 202], *шафир* > *шáфирка* / *шáфарка* ‘дружка на весіллі з боку нареченої’ [31, с. 212]. Суфікс **-к(а)** при творенні іменників зі значенням жіночої статі може приєднуватись як до усіченої основи, так і до цілого слова. Нерідко в говорах Одещини при такому виді деривації

спостерігаємо чергування, наприклад: *гиндюк* > *гиндюшка* ‘індичка’ [31, с. 52], *миндзир* > *мендзёрка* ‘дійна вівця’ [31, с. 126].

Дещо нижчий ступінь продуктивності форманта **-иц(я)**: *дóхтур* > *дохтурі́ця* ‘лікар-жінка’ [31, с. 71], *король* > *королі́ця* ‘самка кроля, кролиця’ [31, с. 105], *ла́ушник* > *ла́ушни́ця* / *ла́вушни́ця* ‘продавець-жінка’ [31, с. 116], *магар* > *магарі́ця* ‘доросла самиця віслюка’ [31, с. 122], *похаптурник* > *похапту́рниця* ‘жінка, яка любить ходити попід хати по гостях’ [31, с. 161], *прашувáльник* > *прашувáльниця* ‘людина, яка прашує (сапає)’ [31, с. 162], *розвідник* > *розвідниця* ‘жінка, яка розлучилася з чоловіком’ [31, с. 172].

Окремі з них мають виразне стилістичне забарвлення: *мазник* > *мазниця* ‘товста, лінива, незграбна жінка’ [31, с. 123], *паскудник* > *паскудниця* ‘гадюка’ [31, с. 147], *хапту́рник* > *хапту́рниця* ‘людина, що ходить попід хати на посиденьки’ [31, с. 201].

Крім того, зафіксовано поодинокі утворення з формантами **-ичк(а)**: *магар* > *мага́ричка* ‘самиця віслюка’ [31, с. 122]; **-іvk(а)**: *буц* > *буці́вка* ‘товста жінка’ [31, с. 33]; **-ш(а)**: *пошталіон* > *пошталіо́нша* ‘жінка-листоноша’ [31, с. 162] та з похідним суфіксом **-анк(-янк-)**: *вуйко* > *вуянка* ‘тітка’ [31, с. 45].

Отже, у говорах Одеської області іменники зі значенням жіночої статі утворюються суфіксальним способом. Як і в сучасній українській літературній мові найпродуктивнішим засобом утворення апелятивів зі значенням жіночості виступає формант **-к(а)**, тоді як з формантами **-ичк(а)**, **-іvk(а)**, **-ш(а)** у говорах Одещини трапляються лише поодинокі утворення.

2.4. Словотвірні типи іменників зі значенням збірності

Найпродуктивнішим у межах значення збірності виступає словотвірний тип з формантом **-н(я)** : *бахурня* ‘дітвора’ [31, с. 21], *гуркіт* > *гуркі́тня* [31, с. 59], *лужáни* > *лужа́ня* / *лужеда́ня* ‘бадилля кукурудзи’ [31, с. 121], *сушня* ‘сушені фрукти’ [31, с. 186], *чокле́жня* ‘бадилля кукурудзи’ [31, с. 210]. Деривати цього типу є назвами сукупності осіб, рослин та конкретних неживих

предметів чи явищ. Формант **-н(я)** приєднується до цілого слова. У деяких випадках спостерігається явище накладання, наприклад: *лужáни* > *лужáня* [31, с. 121].

Досить продуктивним виступає формант **-я(ј + а)**: *купа* > *куп'я* 'грудки землі, горбочки у плавні, на яких росте осока' [31, с. 111], *стра́па* > *стра́п'я* 'лахміття' [31, с. 184], *термі́ття* 'відходи від конопель, кістриця' [31, с. 189], *шма́ття* 'білизна' [31, с. 215]. Іменники цього словотвірного типу позначають сукупність однорідних предметів. Формант **-я** приєднується до твірної основи. До того ж, у наведених прикладах спостерігаємо чергування твердих приголосних основи з м'якими і подвоєння кінцевого приголосного основи перед суфіксом.

Досить продуктивним є словотвірний тип з формантом **-ин(я)**: *ботва* > *ботви́ня* 'бадилля картоплі' [31, с. 27], *вуді́ня* 'вусики огірків' [31, с. 45], *гичка* > *гичи́ня* 'бадилля з огірків, гарбузів' [31, с. 52], *горіх* > *горіши́ня* 'горіхове листя' [31, с. 56], *суши́ня* 'сушені фрукти' [31, с. 186]. Із зазначених прикладів ми бачимо, що формант **-ин(я)** функціонує здебільшого у назвах бадилля рослин.

Менш продуктивним є словотвірний тип з формантом **-ія (іј+а)**: *лужáни* > *лужáнія* 'кукурузиння' [31, с. 121], *папушо́я* > *папушо́йня* 'кукурузиння' [31, с. 146]. Цей тип представлений дериватами на позначення рослин.

Іноді трапляються утворення з формантом **-няк**: *кукурудза* > *кукурузняк* 'кукурудзяне бадилля' [31, с. 111], *молодь* > *молодняк* 'гурт відлучених молодих ягнят' [31, с. 129]. Цей словотвірний тип у говорах Одещини не продуктивний.

Зафіксовано поодинокі утворення з формантами **-нн(я)**: *на́чиня* 'збірна назва кухонного посуду' [31, с. 135]; **-ух(а)**: *потеру́ха* 'все, що перегнило' [31, с. 161].

Малопродуктивним виступає словотвірний тип із формантом **-ин(а)**: *хламида* > *халами́дина* 'старий поганий одяг' [31, с. 201], *шали́на* 'хашці' [31, с. 212].

Отже, словотвірні типи зі значенням збірності є малопродуктивними у говорах Одеської області. Творяться такі деривати за допомогою формантів **-н(я)**, **-й(а)** та **-ин(я)**. Утворення з формантами **-няк**, **-нн(я)** та **-ин(а)** трапляються рідко.

2.5. Словотвірні типи зі значенням назв недорослих істот

Словотвірні типи зі значенням недорослих істот не досить продуктивні у говорах Одещини. Подекуди трапляються лише поодинокі утворення. Усі деривати називають малят тварин і мотивовані назвами дорослих тварин.

Найпродуктивнішим у межах словотвірного значення недорослості виступає словотвірний тип з формантом **-ок**: *бичо́к* > *бичо́чок* ‘теля’ [31, с. 24], *бузіво́к* ‘річне теля (бичок)’ [31, с. 29], *бузел* > *бузело́к* ‘півторарічне чи дворічне теля’ [31, с. 29], *стрижак* > *стрижачо́к* ‘дворічне лоша’ [31, с. 184].

Менш продуктивним є словотвірний тип, деривати якого утворюються за допомогою форманта **-чик/-чік**: *короп* > *ко́рончик* ‘невеликий короп, короpecь’ [31, с. 106], *магар* > *мага́рчик* ‘осля-самець до року’ [31, с. 122]. Формант **-чик** або його варіант **-чік** приєднується до цілого слова і формує у дериватах, окрім значення недорослості, відтінок пестливості.

У словнику говорів Одещини зафіксовано поодинокі утворення з формантами **-ин(я)**: *магар* > *магариня* ‘ослятко’ [31, с. 122]; **-атк(о)** : *кура́* > *кура́тко* ‘курча’ [31, с. 112].

Досить рідко трапляються деривати з формантом **-ик/-ік**: *гуч* > *гу́чик* / *гу́чік* ‘маленьке лоша’ [31, с. 60].

Отже, у говорах Одещини словотвірні типи іменника зі значенням недорослих істот представлені поодинокими лексемами і творяться здебільшого за допомогою формантів **-ок** та **-чик**.

2.6. Деривати зі словотвірним значенням одиничності

В українській мові збірним іменникам протиставляються одиничні. Утворюються деривати зі значенням одиничності здебільшого за допомогою багатозначного суфікса **-ин(а)**, який крім одиничних іменників, може утворювати збірні.

Найпродуктивнішим у межах словотвірного значення одиничності виступає словотвірний тип з формантом **-ин(а)**: *блясина* ‘шматок залізної рейки, яку використовують замість кувадла’ [31, с. 17], *бантіна* ‘дерев’яна рейка, що з’єднує крокви’ [31, с. 18], *глід* > *глядіна* [31, с. 54], *жолоб* > *жолобина* ‘западина між двома підвищеннями на поверхні дерев’яного предмета’ [31, с. 76], *скаженіна* ‘дуже неврівноважена, нервова, скажена людина’ [31, с. 179], *теплич* > *теплічина* [31, с. 189] ‘місце у ставку, де не замерзає вода’.

Трапляються поодинокі утворення з формантами **-н(я)**: *халбша* > *халбшня* ‘штанина, ногавиця’ [31, с. 201] та **-юк**: *берест* > *берестюк* [31, с. 22]. У говорах Одещини такі словотвірні типи є малопродуктивними.

Отже, у говорах Одеської області словотвірні типи зі значенням одиничності не є продуктивними. Як і в літературній мові, похідні слова здебільшого творяться за допомогою багатозначного суфікса **-ин(а)**.

ВИСНОВКИ

1. Високопродуктивними формантами у межах словотвірного значення демінутивності виступають **-ок**, **-ичк(а)** та **-очк(а)**: *банячóк, б́учок, горішнячóк, ковра́чик, чо́тик, полудьóночка*. Досить продуктивними є модифікаційні словотвірні типи з формантами **-чик**, **-к(а)**, **-к(о)**: *йорда́нчик, тумáнчик; мага́ричка, де́чко*. Менш продуктивно творяться деривати з формантом **-ець**: *ніскунéць, шаранéць*. Малопродуктивні словотвірні типи з формантами **-ен(я)** та **-ичк(а)**: *хлібeня, чарі́чка*. Зафіксовано й словотвірні ланцюжки, що свідчить про активне вживання у говорах Одещини зменшено-пестливих утворень: *кут* → *куток* → *куточок*. У межах цього словотвірного значення використовується цілий арсенал словотворчих афіксів, який збігається з арсеналом літературної мови.

2. Малопродуктивним суфіксом аугментативності виступає **-ер(а)**: *бабeра, дідеpa, скупeра*. Менш продуктивним є словотвірний тип з формантом **-л(о)**: *махло, тарабайло*. Формант **-л(о)** надає дериватам переважно відтінку зневаги. Малопродуктивними виступають форманти **-иг(а)**, **-ак(а)**: *фурделига; сіпака*. Формант **-иг(а)** в зафіксованих нами утвореннях передає значення суб'єктивної збільшеності предмета чи явища. Загалом у словнику говорів Одещини модифікаційні утворення зі значенням аугментативності трапляються рідше, ніж демінутиви.

3. Найпродуктивнішим при творенні іменників зі значенням жіночої статі виступає формант **-к(а)**: *тарахтьoлка, шафирка, ходачка*. Нерідко додавання до словотворчої основи форманта **-к(а)** спричиняє чергування, наприклад: *гиндюк* > *гиндюшка*, які є закономірними і для літературної мови. Формант **-иц(я)** є менш продуктивним: *дохтуриця, лаушиця*. Похідні з формантом **-иц(я)** відзначаються виразним стилістичним забарвленням. Зафіксовано поодинокі утворення з формантами **-ичк(а)**, **-івк(а)**, **-ш(а)**: *магаричка; буцівка; пошталіонша*. Загалом кожний словотворчий суфікс, з усіх, що були

зафіксовані у словнику говорів Одещини, може утворювати деривати як зі значенням самиць тварин, так і осіб жіночої статі.

4. У межах значення збірності найпродуктивнішим є словотвірний тип з формантом **-н(я)**: гуркітня, сушня, луждана. Досить продуктивними виступають словотвірні типи з формантами **-й(а)** та **-ин(я)**: *куп'я, страп'я; ботвиня, гичиня*. Менш продуктивним є словотвірний тип з формантом **-ія (ij+a)**: *лужанія, папшоїня*. Малопродуктивними є утворення з формантами **-няк, -ин(я), -ин(а)**: *молодняк; начиння; хламидина*.

5. Модифікаційні словотвірні утворення зі значенням недорослих істот є непродуктивними у говорах Одещини. Найпродуктивнішим у межах цього словотвірного значення виступає словотвірний тип з формантом **-ок**: *бичочок, бузелок*. Менш поширені деривати з формантом **-чик/чік**: *коропчик, магарчік*. Зафіксовано поодинокі утворення з формантами **-ин(я), -атк(о), -ик**: *магариня; куратко, гучик*.

6. Модифікаційні словотвірні типи зі значенням одиничності утворюються здебільшого за допомогою багатозначного суфікса **-ин(а)**: *балясина, глядина, жолобина*. Проте у говорах Одещини зафіксовано деривати з формантами **-н(я)** та **-юк**: *халошня; берестюк*. Такі словотвірні типи є малопродуктивними.

З проведеного нами аналізу, можна зробити висновок, що найбільш продуктивними модифікаційними словотвірними типами у говорах Одеської області виступають типи зі словотвірним значенням демінутивності, аугментативності, а також зі значенням осіб жіночої статі. Відповідно словотвірні типи зі значенням збірності, одиничності та назв недорослих істот є менш продуктивними, про що свідчить нечастотність зафіксованих нами утворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркушин Г. Л. Іменний словотвір західнополіського говору : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 44 с. URL : https://revolution.allbest.ru/languages/00442132_1.html (дата звернення 14.02.2019)
2. Архангельська А. М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. *Мовознавство*. 2013. № 6. С. 27–40.
3. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
4. Беркешук І. С. Назви осіб за родом діяльності : когнітивний аспект. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологія*, 2018. Вип. 46. С. 62–65.
5. Бойчук В. Внутрішня форма слова і словотвірна мотивація: проблеми дериватології. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ : Плай, 1997. Вип.2. С. 135–140.
6. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль : Джура, 1999. 200 с.
7. Валюх З. О. Словотвірна деривація в системній організації мови. *Ономастика і апелятиви: ювілейний збірник на пошану Володимира Олександровича Горпинича*. Вип. 16. Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. С. 46–54.
8. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию. Избранные работы по русскому языку. Москва, 1959. С. 119–142. URL : <http://philology.ru/linguistics2/vinokur-59.htm>
9. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : монографія. Київ : Наук. думка, 1988. 255 с.
10. Городенська К. Г., Кравченко В. М. Словотвірна структура слова (відіменні деривати). Київ : Наук. думка, 1981. 199 с.
11. Горпинич В. О. Словотворення і словотвір української мови : текст лекції : навч. посіб. для студ. Київ : КДПІ, 1995. 68 с.
12. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.

13. Грещук В. В. Український відприкметниковий словотвір. Івано-Франківськ : “Плай”, 1995. 208 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009508> (дата звернення 14.02.2019)
14. Жарко С. Ю. Типологія словотвірних значень відсубстантивних похідних: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2008. 21 с. URL : https://otherreferats.allbest.ru/languages/00316787_0.html (дата звернення 14.02.2019)
15. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова : монографія. Київ : Наук. думка, 1984. 255 с.
16. Капраль М. И. Словообразовательная валентность и словообразовательная парадигматика наименования лиц в русском языке. Ужгород, 1996. 218 с.
17. Клименко Н. Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови : монографія / відп. ред. В. С. Перебийніс. Київ : Наук. думка, 1973. 188 с.
18. Клименко Н. Ф. Словотвірна структура слова. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. С. 620.
19. Клименко Н. Ф. Словотвірне значення. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. С. 621.
20. Клименко Н. Ф. Словотвірний тип. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. С. 622.
21. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1961. 84 с.
22. Ковалик І. І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце в системі науки про мову. *Словотвір сучасної української літературної мови* / за ред. М. А. Жовтобрюха. Київ : Наук. думка, 1979. С. 12–14.

23. Ковалик І. І. Словотвір іменників у сербо-лужицьких мовах. Львів : Вид-во Львівського університету, 1964. 94 с.
24. Ковалик І. І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення). *Питання українського і слов'янського мовознавства : вибрані праці*. Львів-Івано-Франківськ : ЛНУ ім. І.Франка, 2008. Ч. II. С. 304–312.
25. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Київ : Академія, 2003. 464 с. URL : <http://litmisto.org.ua/?cat=55> (дата звернення 14.02.2019)
26. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование. Москва, 1965. 78 с.
27. Панцьо С. Є. Словотвірний розряд іменників зі значенням збірності та одиничності у діалекті лемків. *Наукові записки*. Кіровоград : КДПУ, 2000. Вип. 23. С. 23–29.
28. Плющ М. Я. Граматика української мови : у 2 ч. Ч. 1 : Морфеміка. Словотвір. Морфологія : підручник. Київ : Вища школа, 2005. 286 с. URL : http://litmisto.org.ua/?page_id=18611 (дата звернення 14.02.2019)
29. Сікорська С. З. Сучасна українська мова. Словотвір і морфеміка. Луганськ : Альма матер, 2000. 174 с.
30. Сіроштан Т. В. Динаміка словотвірних типів і підтипів N. Іосі на -ищ(е) в новій українській мові (кінця XVII – початку XXI століття). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки* : зб. наук. ст. / головн. ред. П. І. Білоусенко. Запоріжжя : ЗНУ, 2009. № 1. С. 183–191.
31. Словник українських говорів Одещини / за ред. О. І. Бондаря. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2010. 222 с.
32. Словотвір сучасної української літературної мови : монографія / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ : Наук. думка, 1979. 405 с.
33. Третьевич Л. М. Про словотвірну семантику віддіслівних іменників з нульовими суфіксами в сучасній українській мові. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов*. Київ : Наук. думка, 1983. С. 15–30.
34. Циганенко Г. П. Словотвірне значення як категорія дериватології. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов*. Київ : Наук. думка, 1983. С. 5–17.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, _____, студент(ка) __ курсу денної (заочної) форми навчання філологічного факультету, спеціальності 035 “Філологія”, спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”, освітньої програми “Українська мова та література”, адреса електронної пошти magistr2019@ukr.net, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота магістра на тему “_____” відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України “Про освіту”, зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ (студент) ініціали, прізвище

Дата _____ Підпис _____ (науковий керівник) ініціали, прізвище

ДОДАТОК Н

Сполучення клавіш (“гарячі клавіші”) для полегшення роботи у MS Word

Відкриття меню Шрифт для зміни форматування символів	Ctrl+D
Зміна регістру букв (з малих на великі та навпаки)	Shift+F3
Виділення всього документа	Ctrl+A
Підкреслення тексту	Ctrl+U
Підкреслення слів, за винятком пробілів	Ctrl+Shift+W
Подвійне підкреслення тексту	Ctrl+Shift+D
Виділення жирним шрифтом	Ctrl+B
Виділення курсивом	Ctrl+I
Форматування тексту зменшеними великими буквами	Ctrl+Shift+K
Збільшення розміру шрифту	Ctrl + Shift+ >
Зменшення розміру шрифту	Ctrl + Shift + <
Збільшення розміру шрифту на 1 пункт	Ctrl +]
Зменшення розміру шрифту на 1 пункт	Ctrl + [
Копіювання тексту	Ctrl+Shift+C
Вставлення скопійованого	Ctrl+Shift+V
Літера г та Г	AltGr (праворуч від клавіші пробілу) + г AltGr (праворуч від клавіші пробілу) Shift + Г

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Загальні вимоги до студентської наукової роботи	4
Вибір теми дослідження.....	6
Композиція наукової роботи	8
Обґрунтування актуальності роботи.....	11
Формулювання мети й завдань	14
Визначення об'єкта й предмета дослідження.....	19
Джерела дослідження	20
Опрацювання наукової літератури.....	21
Добір фактичного матеріалу.....	26
Аналіз мовного матеріалу	29
Методи дослідження.....	32
Наукова новизна дослідження	38
Формулювання висновків	39
Вимоги до технічного оформлення курсової та кваліфікаційної роботи магістра	42
Захист роботи.....	52
Критерії оцінювання наукових робіт	53
Література.....	58
Додаток А Зразки титульного аркуша курсової та кваліфікаційної роботи магістра.....	60
Додаток Б Зразок оформлення завдання на кваліфікаційну роботу магістра	62
Додаток В Зразок оформлення реферату українською та англійською мовами.....	66
Додаток Д Зразок оформлення вступу	68
Додаток Е Зразок оформлення висновків	71
Додаток Ж Зразок оформлення змісту	74

Додаток К Приклади оформлення бібліографічного опису в списку джерел до курсової та кваліфікаційної роботи магістра	75
Додаток Л Зразок курсової роботи.....	81
Додаток М Декларація академічної доброчесності (бланк).....	106
Додаток Н Сполучення клавіш (“гарячі клавіші”) для полегшення роботи у MS Word.	107

Навчально-методичне видання

Білоусенко Петро Іванович

Бойко Лариса Петрівна

Меркулова Оксана Володимирівна

Курсова та кваліфікаційна робота: методичні рекомендації для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра освітньо-професійних програм “Середня освіта (Українська мова і література)”, “Українська мова та література”.

Рецензент *І. Л. Мацегора*

Відповідальний за випуск *Р. О. Христіанінова*

Коректор *О. В. Меркулова*